

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
“ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ”
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Οι Δημοσιονομικές εξελίξεις στην Ελλάδα από την
ένταξη στην Ευρωζώνη μέχρι σήμερα (2015)**

του
Γεωργίου Γρ. Δαρδαμάνη

Επιβλέπων Καθηγητής
Σαράντης-Ευάγγελος Λώλος

Αθήνα, Ιανουάριος 2016

Περίληψη

Η είσοδος της Ελλάδας στην Ευρωζώνη το 2001 αποτέλεσε χρονικό ορόσημο για την πορεία των δημοσιονομικών μεγεθών της. Όμως λόγω της αρχιτεκτονικής της οικονομικής ένωσης, τα οφέλη με την πάροδο των πρώτων ετών υποσκελίστηκαν από τα μειονεκτήματα, όπως η άνοδος του γενικού επιπέδου των τιμών (πληθωρισμός), η βαθμιαία υπερχρέωση του δημοσίου αλλά και των ιδιωτών. Βασικό στοιχείο που συνετέλεσε σε αυτήν την αλλαγή ήταν οι εγγενείς αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας και η στρεβλή λειτουργία του ελληνικού καπιταλιστικού συστήματος. Ως φυσικό αποτέλεσμα, η χώρα οδηγήθηκε σε αδυναμία δανεισμού το 2009 καθώς οι αγορές χρήματος και κεφαλαίων εκτίμησαν ότι ο κίνδυνος μη αποπληρωμής των ελληνικών ομολόγων ήταν πολύ υψηλός, με επακόλουθο την υπέρμετρη αύξηση των επιτοκίων δανεισμού. Αδυνατώντας να πράξει διαφορετικά, η χώρα οδηγήθηκε στον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Στήριξης και το ΔΝΤ, συνάπτοντας έκτοτε δάνεια με σκληρούς όρους δημοσιονομικής προσαρμογής, επί τη βάση των αποκαλούμενων “Μνημονίων”, που αριθμούν πλέον τα τρία. Η βαθιά ύφεση που περιήλθε η χώρα έχει χαρακτηριστικά «υστέρησης» και θα απαιτηθούν στο μέλλον ανατρεπτικές κινήσεις τόσο από τις ελληνικές κυβερνήσεις αλλά και τους Ευρωπαίους εταίρους της για την εξισορρόπηση των δημοσιονομικών της.

Abstract

The entry of Greece into the Euro zone in 2001 is a milestone on the course of its fiscal figures. But due to the architecture of the economic union, the benefits over the first few years supplanted by the disadvantages, such as the increase in the general price level (inflation) and the gradual indebtedness of the public sector as well as the individuals. A key element that contributed to this change was the inherent weaknesses of the Greek economy and the inappropriate functioning of the Greek capitalist system. As a natural result, the country was led nearly to default in 2009 since the money and capital markets have estimated that the risk of Greek bonds to default was very high, with consequent excessive increase in lending rates. Unable to do otherwise, the country was led to the European Support Mechanism and the IMF, entering since then, into loans with harsh conditions of fiscal adjustment on the basis of so-called “Memorandums”, now numbering three. The deep recession that the country has received characteristics of “hysteresis” and subversive movements will be required in the future, from both the Greek government and its European partners in order to balance its financial figures.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ-ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΩΝ

A.E.Π.	Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν
ΔΝΤ	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
E.E.	Ευρωπαϊκή Ένωση
E.K.T.	Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
E.Μ.Σ.	Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Στήριξης
ΕΛ.ΣΤΑΤ	Ελληνική Στατιστική Αρχή
Ι.Τ.Σ.	Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών
ΜΠΔΣ	Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα Δημοσιονομικής Προσαρμογής
Μ.Σ.Ι.	Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών
ΟΝΕ	Οικονομική και Νομισματική Ένωση
ΟΔΔΗΧ	Οργανισμός Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους
Σ.Ε.Ε.	Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση
ΤτΕ	Τράπεζα της Ελλάδος
ΧΑΑ	Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών
AMECO	Annual Macroeconomic database
BPM5	Balance of Payments manual 5 th edition
CACs	Collective action clauses
CPI	Corruption Perceptions Index
ELA	Emergency Liquidity Assistance
E.F.S.F.	European Financial Stability Facility
E.S.M.	European Stability Mechanism
ESA 2010	European System of National and Regional Accounts 2010
GLF	Greek Loan Facility
IMF	International Monetary Fund
MEFP	Memorandum of Economic and Financial Policies
MoU	Memorandum of Understanding
PMI	Purchasing Manager's Index
P.S.I.	Private Sector Involvement
SDR	Special Drawing Rights

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ	9
1.1. Είσοδος στην ΟΝΕ	9
1.2. Από την είσοδο στην Ευρωζώνη έως το ξέσπασμα της κρίσης το 2009	10
1.3. Επιπτώσεις στην Ελλάδα από τη διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση του 2008. Έναρξη της κρίσης στην Ελλάδα το 2009	20
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ	22
2.1. Το 1ο Μνημόνιο	22
2.1.1. Γενικά στοιχεία	22
2.1.2. Η αποτελεσματικότητα του 1ου Μνημονίου	23
2.2. Το 2ο Μνημόνιο	25
2.2.1. Γενικά στοιχεία	25
2.2.2. Η αποτελεσματικότητα του 2ου Μνημονίου	27
2.3. Το 3ο μνημόνιο	32
2.3.1. Γενικά στοιχεία	32
2.3.2. Η δυνητική αποτελεσματικότητα του 3ου Μνημονίου.....	33
2.3.3. Τρέχουσες δημοσιονομικές εξελίξεις-Προβλέψεις.....	35
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	36
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	42
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	45
ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΕΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΧΡΕΟΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ 2002-2016 ΚΑΤΑ ESA 2010 (ΣΕ ΔΙΣ €)- ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΧΡΕΟΥΣ ΣΕ ΔΙΣ €- ΕΤΗΣΙΑ ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ % ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΧΡΕΟΥΣ	45
ΠΙΝΑΚΑΣ 2: ΠΡΟΣΩΡΙΝΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ 2000-2014	46
ΠΙΝΑΚΑΣ 3: ΤΙΜΕΣ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 2002-2016, ΣΤΑΘΜΙΣΜΕΝΕΣ ΜΕ ΤΟ ΕΤΟΣ ΒΑΣΗΣ 2010 ΣΕ ΔΙΣ € (ΟΝΓΔ-ΣΤΑΘΕΡΕΣ/ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΤΙΜΕΣ)- ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ Α.Ε.Π. ΣΕ ΔΙΣ €- ΕΤΗΣΙΑ ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ % ΜΕΤΑΒΟΛΗ Α.Ε.Π.- ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ 2002-2014 (ΣΕ ΔΙΣ €-ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΤΙΜΕΣ)- ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ Α.Ε.Π. ΣΕ ΔΙΣ €	48
ΠΙΝΑΚΑΣ 4: ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ Α.Ε.Π. ΣΕ ΔΙΣ € (ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΤΙΜΕΣ)- ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΧΡΕΟΥΣ ΣΕ ΔΙΣ €.....	49
ΠΙΝΑΚΑΣ 5: ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ	50
ΠΙΝΑΚΑΣ 6: ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΧΙΟΝΟΣΤΙΒΑΔΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΧΡΕΟΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 2007-2017- ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΥΠΕΡΒΟΛΙΚΟΥ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΟΣ (ΒΑΣΕΙ ΤΟΥ ΠΡΟΤΥΠΟΥ ESA 2010) (ADGGI).....	52

ΠΙΝΑΚΑΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

ΓΡΑΦΗΜΑ 1: Δημοσιονομικό αποτέλεσμα (έλλειμμα-πλεόνασμα) ως ποσοστό % του Α.Ε.Π. [Στοιχεία εθνικών λογαριασμών-κριτήριο σύγκλισης]	σελ 11
ΓΡΑΦΗΜΑ 2: Αποδόσεις 10ετούς ομολόγου Ελλάδας 1999-2015 (Δεκέμβριος)	σελ 12
ΓΡΑΦΗΜΑ 3: Ενοποιημένο ακαθάριστο χρέος Γενικής Κυβέρνησης για τα έτη 2002-2016 κατά ESA 2010	σελ 13
ΓΡΑΦΗΜΑ 4: Ενοποιημένο Ακαθάριστο Χρέος Γενικής Κυβέρνησης σύμφωνα με τη διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος κατά ESA 2010 και προηγούμενους ορισμούς ως ποσοστό % του Α.Ε.Π.	σελ 14
ΓΡΑΦΗΜΑ 5: Ετήσια % μεταβολή Α.Ε.Π. 2002-2016 (Σταθερές/Πραγματικές τιμές)	σελ 14
ΓΡΑΦΗΜΑ 6: Ετήσια μεταβολή χρέους-Α.Ε.Π. (τρέχουσες τιμές) 2002-2014 σε δις €	σελ 15
ΓΡΑΦΗΜΑ 7: Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών 2002-2014 κατά BPM5 (ποσά σε δις €)	σελ 17
ΓΡΑΦΗΜΑ 8: Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών 2002-2014 ως ποσοστό % του ΑΕΠ	σελ 18
ΓΡΑΦΗΜΑ 9: Πορεία ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και δημοσιονομικού ελλείμματος 2002-2014 ως ποσοστό % του Α.Ε.Π.	σελ 19
ΓΡΑΦΗΜΑ 10: Φαινόμενο χιονοστιβάδας για το ενοποιημένο ακαθάριστο χρέος της γενικής κυβέρνησης των ετών 2007-2017 - Διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος (κατά ESA 2010) (ADGGI)	σελ 28
ΓΡΑΦΗΜΑ 11: ΑΕΠ - Χρέος 2002-2014 σε δις €	σελ 29

ΕΙΣΑΓΩΓΗ¹

Η είσοδος της Ελλάδας στην Ευρωζώνη αποτέλεσε σημείο ορόσημο στην πορεία των δημοσιονομικών της. Προκειμένου να καταστεί μέλος του κλειστού αυτού 'club' της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) θα έπρεπε να συγκλίνει η οικονομία της με αυτές των πιο ανεπτυγμένων, βάσει των ποσοτικών κριτηρίων του Μάαστριχτ (δημοσιονομικό έλλειμμα, πληθωρισμός, μακροχρόνια επιτόκια, δημόσιο χρέος,² συναλλαγματική ισοτιμία³). Προς τούτο, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 επιδόθηκε σε μία συνεχή και επίμονη προσπάθεια «νοικοκυρέματος» των δημοσιονομικών της,⁴ συνδυαζόμενη με νομισματική πολιτική,⁵ εισοδηματική πολιτική και αποκρατικοποιήσεις και εκτεταμένες μεταρρυθμίσεις. Η είσοδος στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) την 1/1/2001 έχει πλεονεκτήματά για τη χώρα μας όπως και για τις λοιπές πιο αδύναμες οικονομίες που εισήλθαν σε αυτή, καθώς είχε πλέον τη δυνατότητα του φθηνού δανεισμού με αποτέλεσμα, μεγάλες ροές κεφαλαίων να εισέλθουν στη χώρα (Krugman, 2010) και να παρουσιαστεί άνοδος του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού εν γένει.

Ωστόσο, λόγω της αρχιτεκτονικής της οικονομικής ένωσης, τα οφέλη με την πάροδο των ετών άρχισαν να εξανεμίζονται και να αναδύουν τα μειονεκτήματα, όπως η άνοδος του γενικού επιπέδου των τιμών (πληθωρισμός), η βαθμιαία υπερχρέωση του δημοσίου αλλά και των ιδιωτών και η επακόλουθη αδυναμία αποπληρωμής των

¹ Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986 και τα άρθρα 2,4,6 παρ. 3 του Ν. 1256/1982, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον.

² Άθροισμα των ελλειμμάτων των ετών που προηγήθηκαν του τρέχοντος οπότε και υπολογίζεται το χρέος καθώς και τον τοκοχρεολυσίων που προέρχονται από αυτά τα ελλείμματα εφόσον αυτά χρηματοδοτούνται για αποπληρωμή με δημόσιο δανεισμό. Σημειώνεται πως η διαχρονική εξέλιξη του χρέους εξαρτάται από το ύψος του επιτοκίου δανεισμού, τα ετήσια δημοσιονομικά ελλείμματα και την πολιτική συσσώρευσης ή εξόφλησης του χρέους.

³ Οι ισοτιμίες του νομίσματος της κάθε χώρας πρέπει να παραμείνουν μέσα στη ζώνη που ορίζει ο Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ΜΣΙ) για δύο τουλάχιστον χρόνια πριν την εξέταση ένταξης στην Ευρωζώνη. Τα μακροπρόθεσμα επιτόκια δεν μπορούν να ξεπερνάνε κατά περισσότερες από δύο ποσοστιαίες μονάδες τα επιτόκια των τριών, το πολύ, κρατών με τις καλύτερες επιδόσεις από άποψης σταθερότητας τιμών. Ο πληθωρισμός πρέπει να είναι κάτω από μια τιμή αναφοράς (μέσα σε 3 χρόνια οι τιμές δεν πρέπει να ξεπερνάνε κατά περισσότερο από 1,5% τις αντίστοιχες των κρατών μελών με τις καλύτερες επιδόσεις από άποψης σταθερότητας τιμών). Το δημόσιο χρέος πρέπει να είναι μικρότερο από το 60% του ΑΕΠ σε τιμές αγοράς και τα δημοσιονομικά ελλείμματα (προβλεπόμενα ή υφιστάμενα) μικρότερα από 3% του ΑΕΠ. Στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ), άρθρο 104 Γ και στα σχετικά Πρωτόκολλα για τη διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος και στα κριτήρια σύγκλησης του άρθρου 109 Ι, προσαρτημένα στην εν λόγω Συνθήκη (7/2/1992).

⁴ Ενδεικτικά αναφέρεται η μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος από το 12,5% του Α.Ε.Π. το 1993 στο 2,5 του Α.Ε.Π. το 1999, έτος με βάση το οποίο λήφθηκε το 2000 η απόφαση για ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη.

⁵ Η πολιτική της «σκληρής» δραχμής, η οποία ουσιαστικά ήταν η υποτίμηση του νομίσματος σε μεγαλύτερο ποσοστό από το ύψος των διαφορών μεταβολών του πληθωρισμού της Ελλάδας με τις υπόλοιπες χώρες.

δανείων λόγω της ανόδου των επιτοκίων και της μείωσης του διαθέσιμου εισοδήματος, αντίστοιχα. Επιπλέον, η υπερχρέωση της χώρας συνοδεύτηκε από μακροχρόνια ύφεση από το 2008 και μετά, ενώ η οικονομία έπεσε σε παγίδα αποπληθωρισμού και χρέους. Η προαναφερθείσα περιγραφή της πορείας χειροτέρευσης των δημόσιων οικονομικών, συμβαδίζει με την ευρέως διαδεδομένη άποψη, μεταξύ των οποίων και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ),⁶ πως η περίοδος από την είσοδο στην Ευρωζώνη έως το 2009 αποτέλεσε μία περίοδο διαμόρφωσης ανισορροπιών και στοιχείων παθογένειας, τα αποτελέσματα των οποίων αναδύθηκαν στη συνέχεια του χρόνου και ακόμα και σήμερα δεν έχουν περιοριστεί στον επιθυμητό βαθμό.

Στο πλαίσιο των ανωτέρω, με την παρούσα εργασία καταγράφονται οι δημοσιονομικές εξελίξεις στη χώρα μας από την είσοδο στην Ευρωζώνη έως και σήμερα (Δεκέμβριος 2015), με απώτερο στόχο την ανάδειξη εκείνων των παραγόντων που οδήγησαν τις οικονομικές εξελίξεις στο σημείο που βιώνουμε σήμερα και να θέσει τις βάσεις για τον προβληματισμό του αναγνώστη για τα μελλοντικά βήματα που θα πρέπει να ακολουθηθούν για την βελτίωση της δημοσιονομικής πολιτικής, υπό το πρίσμα των νέων διαμορφωθέντων οικονομικών συνθηκών. Στην υφιστάμενη βιβλιογραφία, εξετάζονται μόνον αποσπασματικά οι δημοσιονομικές εξελίξεις και όχι για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, ανάλογα με το έτος έκδοσης βλ. ενδεικτικά Αργείτης (2012), Σημίτης (2012), Χριστοδουλάκης (2011), είτε επικεντρώνεται σε ορισμένα δημοσιονομικά μεγέθη που εστιάζει ο κάθε συντάκτης ή/και περιόδους όπως η κρίση χρέους της χώρας μας βλ. ενδεικτικά Μουρμούρας (2015), Αργείτης (2012), Λιαργκόβας και Ρεπούσης (2011).

Λεπτομερής αποτύπωση των δημοσιονομικών εξελίξεων της χώρας για την εξεταζόμενη περίοδο υφίσταται από το συγκερασμό των ετήσιων εκθέσεων της Τράπεζας της Ελλάδος, οι οποίες όμως μάλλον υπολείπονται κριτικής αξιολόγησης διαφόρων παραγόντων. Άλλωστε τέτοιου είδους αξιολόγηση δεν ενδείκνυται να συμπεριληφθεί στις εν λόγω εκθέσεις εξαιτίας κυρίως της τεχνοκρατικής τους φύσης.

Επιπλέον ο Τομέας Οικονομικών Μελετών της Eurobank Ergasias S.A έχει εκπονήσει ικανό αριθμό μεμονωμένων ad hoc ερευνών για το εν λόγω θέμα, πλην όμως όχι κάτι συνολικό ως προς τα εξεταζόμενα μεγέθη, ούτε σε τέτοια χρονική έκταση.

Λαμβάνοντας υπόψη τα προαναφερόμενα, η ανά χείρας εργασία προσπαθεί τόσο να καταγράψει αναλυτικά την εξέλιξη των δημοσιονομικών μεγεθών της χώρας μας όπως το δημοσιονομικό έλλειμμα και το δημόσιο χρέος, για την χρονική περίοδο 2002-2015, όσο και να αξιολογήσει κριτικά τις επιλογές των διαφόρων δρώντων, που οδήγησαν σε ένα βαθμό τις εξελίξεις στο σημείο που βιώνουμε σήμερα, συγκεράζοντας τις απόψεις πανεπιστημιακών καθηγητών, διεθνών/ευρωπαϊκών οργανισμών, πολιτικών στελεχών και μερών της αγοράς, με αυτές του συντάκτη.

Τα στατιστικά δεδομένα των δημοσιονομικών μεγεθών που χρησιμοποιήθηκαν προέρχονται από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ) (και πρώην Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος), από στατιστικά στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδας και την ετήσια βάση μακροοικονομικών μεγεθών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (AMECO). Τα δεδομένα, παρουσιάζονται στο Παράρτημα της εργασίας.

⁶ IMF Country Report No. 13/156 (2013)

Η εργασία αποτελείται από δύο (2) μέρη.

Στο *πρώτο* μέρος παρουσιάζονται και σχολιάζονται κριτικά οι δημοσιονομικές εξελίξεις από την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωζώνη έως και την κρίση του 2009, η οποία αποτελεί και το σημαντικό ορόσημο ύστερα από το οποίο άλλαξαν δραστικά οι οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες στη χώρα μας. Το πρώτο μέρος αποτελείται από τρεις (3) υποενότητες: Η πρώτη αφορά την είσοδο της Ελλάδας στην Ο.Ν.Ε. με την παράθεση των κριτηρίων του Μάαστριχτ και την καταγραφή των δημοσιονομικών στοιχείων κατά την περίοδο της εισόδου στην Ευρωζώνη. Η δεύτερη υποενότητα εμβαθύνει στο χρονικό διάστημα 2001-2009, το οποίο αποτέλεσε την περίοδο που διαμόρφωσε τις συνθήκες για τον αναπόφευκτο δημοσιονομικό εκτροχιασμό και τη βαθεία και παρατεταμένη ύφεση στην Ελλάδα. Τέλος στην τρίτη υποενότητα αναλύονται οι συνέπειες της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 στη χώρα μας.

Στο *δεύτερο* μέρος καταγράφονται και αξιολογούνται οι δημοσιονομικές εξελίξεις στην Ελλάδα από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης και την αδυναμία της χώρας μας για δανεισμό από τις αγορές χρήματος και κεφαλαίων, που συνδυάστηκε από την προσφυγή στο Δ.Ν.Τ. και στους Ευρωπαίους εταίρους της για χορήγηση δανείου, έως και τον Δεκέμβριο του 2015, λίγους μήνες μετά την υπογραφή του 3^{ου} Μνημονίου με τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (Ε.Σ.Μ.). Το δεύτερο μέρος της εργασίας αποτελείται επίσης από τρεις (3) υποενότητες, η καθεμία εκ των οποίων, χαρακτηρίζεται από την περίοδο εφαρμογής του κάθε Μνημονίου Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής. Εδώ θα αναλυθεί η πορεία των δημοσιονομικών μεγεθών της Ελλάδας σε σχέση με τις προοπτικές εξέλιξης αυτών, που διατυπώνονταν σε κάθε Μνημόνιο. Παράλληλα σε κάθε υποενότητα γίνεται μία κριτική αξιολόγηση των οικονομικών πολιτικών που εφαρμόστηκαν σε σχέση με τους στόχους και τα αποτελέσματά τους. Τέλος, η εργασία ολοκληρώνεται με την αποτύπωση προτάσεων νέας οικονομικής πολιτικής που θα έχει ως στόχο τον απεγκλωβισμό της Ελληνικής οικονομίας από το τέλμα στο οποίο έχει περιέλθει, λαμβάνοντας υπόψη τους περιορισμούς ως προς τις δυνατότητες και το εύρος άσκησης της, από το τελευταίο υπογεγραμμένο Μνημόνιο.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

1.1. Είσοδος στην ONE

Η είσοδος της Ελλάδας στην ONE από 1/1/2001, αποτέλεσε το επιστέγασμα των προσπαθειών της χώρας που ξεκίνησαν από το 1996 και η οποία αποτέλεσε την τρίτη περίοδο συμμετοχής της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα/Ένωση, χαρακτηριζόμενη από μία μεγαλύτερη στροφή στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και στην εμβάθυνση της ενοποίησης (Υπουργείο Εξωτερικών, 2010). Η διαδικασία ένταξης της Ελλάδας στην ONE υποχρέωσε τη χώρα να εφαρμόσει ένα πλέγμα θεσμών και ποσοτικών περιορισμών που έθετε η Ευρωπαϊκή Ένωση. Ειδικότερα, στο πλαίσιο της σύγκλισης με τις προηγμένες οικονομίες της Ε.Ε., δεσμεύθηκε να πετύχει τους ποσοτικούς στόχους του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης (δημοσιονομικό έλλειμμα έως 3% ετησίως, αύξηση επενδύσεων του παγίου κεφαλαίου), οι οποίοι θα μπορούσαμε να πούμε ότι λειτουργούν ως «οιονεί συνταγματικοί περιορισμοί», να συμμετέχει στις διαδικασίες «αμοιβαίας παρακολούθησης» και να παρέχει τα σχετικά στοιχεία στη Eurostat. Πλέον των ανωτέρω, δεσμεύθηκε να συντάσσει τριετή Περιφερειακά Σχέδια Ανάπτυξης και προσχέδια προϋπολογισμών. Παρόλα αυτά όπως θα δούμε και στη συνέχεια, η Ελλάδα καθ' όλη τη διάρκεια των ετών μέχρι σήμερα, ακόμα και το 1999 που ήταν έτος αξιολόγησης για την είσοδο στην Ευρωζώνη, παρουσίαζε σταθερά έλλειμμα άνω του 3%.

Καθόσον βέβαια οι δημοσιονομικοί κανόνες της Ε.Ε. δεν ήταν το ίδιο αυστηροί με τους νομισματικούς κανόνες, χώρες όπως η Γερμανία και η Γαλλία, που αποτελούν μέρος του σκληρού πυρήνα της Ε.Ε., δεν τους σεβάστηκαν, ανοίγοντας παράλληλα το δρόμο για την καταπάτηση αυτών από μικρότερες χώρες, όπως η Ελλάδα και προώθησαν άθελά τους την αντικατάσταση αυτών των θεσμών από άλλους άτυπους θεσμούς, όπως το πελατειακό σύστημα και την προσοδοθηρία (Λιαργκόβας και Ρεπούσης, 2011).

Η απόφαση ένταξης της χώρας μας στην ONE ελήφθη στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Santa Maria da Feira την 19-20/6/2000. Όταν η Ελλάδα αποφασίστηκε να γίνει μέλος της ONE είχε επίπεδα χρέους στο 93,9% του Α.Ε.Π., δηλαδή κατά πολύ υψηλότερα του ανώτατου βαθμού 60% που οριζόταν από τις Συνθήκες. Πολλοί υποστήριξαν μεταγενέστερα ότι η Ελλάδα μπήκε στην Ευρωζώνη με παραποιημένα στατιστικά στοιχεία ή «δημιουργική λογιστική» και δεν είχε πετύχει τους δημοσιονομικούς στόχους σύγκλισης.

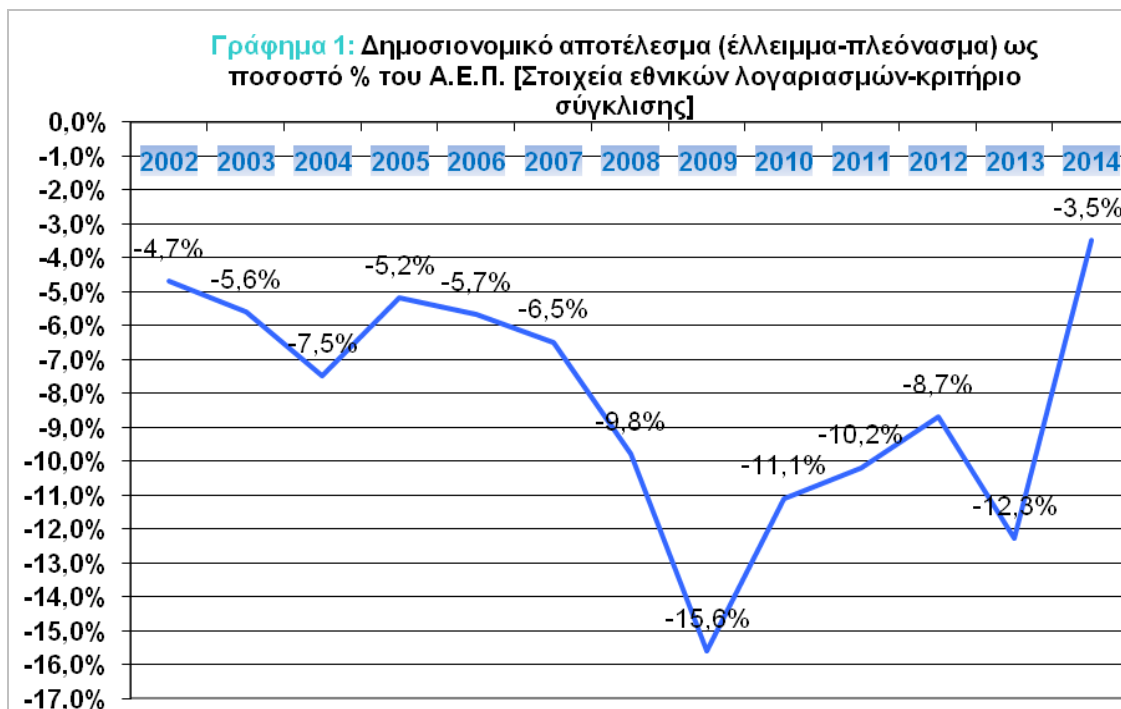
Τέλος, ένα βασικό στοιχείο που θα πρέπει να ληφθεί υπόψη από τον αναγνώστη

Τέλος, ένα βασικό στοιχείο που θα πρέπει να ληφθεί υπόψη από τον αναγνώστη για την αξιολόγηση της πορείας της ελληνικής οικονομίας από την είσοδο στην ΟΝΕ έως σήμερα, είναι ότι με την αποδοχή των προϋποθέσεων συμμετοχής, η Ελλάδα απώλεσε τη δυνατότητα άσκησης νομισματικής πολιτικής, μέσω της Τράπεζας της Ελλάδος, έκδοσης εθνικού νομίσματος και ως εκ τούτου την δυνατότητα χρησιμοποίησης του “δανειστή ύστατης ανάγκης” σε περίπτωση πιστωτικής κρίσης, όπως αυτής που βιώσαμε την περίοδο 2010-2015.

1.2 Από την είσοδο στην Ευρωζώνη έως το ξέσπασμα της κρίσης το 2009

Ήδη από τις αρχές του 2000, υπήρχαν θετικές προϋποθέσεις για την ελληνική οικονομία, ήτοι, μακροοικονομική σταθερότητα, σχετικά ισοσκελισμένη διαχείριση των δημοσιονομικών, χαμηλός συναλλαγματικός κίνδυνος και κόστος δανεισμού για το κράτος και τους ιδιώτες, λόγω της συμμετοχής στην ευρωζώνη. Βασικός στόχος που τέθηκε από τις τότε κυβερνήσεις ήταν η διατήρηση της ετήσιας επίτευξης των κριτηρίων του Μάαστριχτ, δηλαδή η μείωση και διατήρηση του δημοσιονομικού ελλείμματος κάτω του 3% του ΑΕΠ, η μείωση του χρέους ως ποσοστού στο ΑΕΠ και η συγκράτηση του πληθωρισμού στο 2%. Παράλληλα στην πραγματική οικονομία τέθηκε ως στόχος η μετάλλαξη αυτής, μέσω της προώθησης του «νέου αναπτυξιακού προτύπου» και της αλλαγής του παραγωγικού χάρτη της χώρας. Δυστυχώς όμως, λόγω της ατελούς απελευθέρωσης της αγοράς, δεν επιτεύχθηκαν στην πράξη αυτοί οι στόχοι, με αποτέλεσμα τη δημιουργία πληθωριστικών πιέσεων (αφού μειώθηκε το πλεόνασμα του καταναλωτή και αυξήθηκε το κέρδος των επιχειρήσεων) (Στασινόπουλος, 2011). Επίσης, λόγω της μη επίτευξης του στόχου του ελλείμματος κάτω του 3%, η χώρα ήταν συνεχώς υπό καθεστώς δημοσιονομικής επιτήρησης από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.⁷

⁷ Ειδικότερα η χώρα ήταν σε καθεστώς για την περίοδο 2004-2007. Μετά από νέους ελέγχους της Eurostat το 2009 λόγω των στοιχείων που αφορούσαν το έλλειμμα του 2007 και του 2008 η χώρα τέθηκε για δεύτερη φορά σε καθεστώς επιτήρησης το 2009.

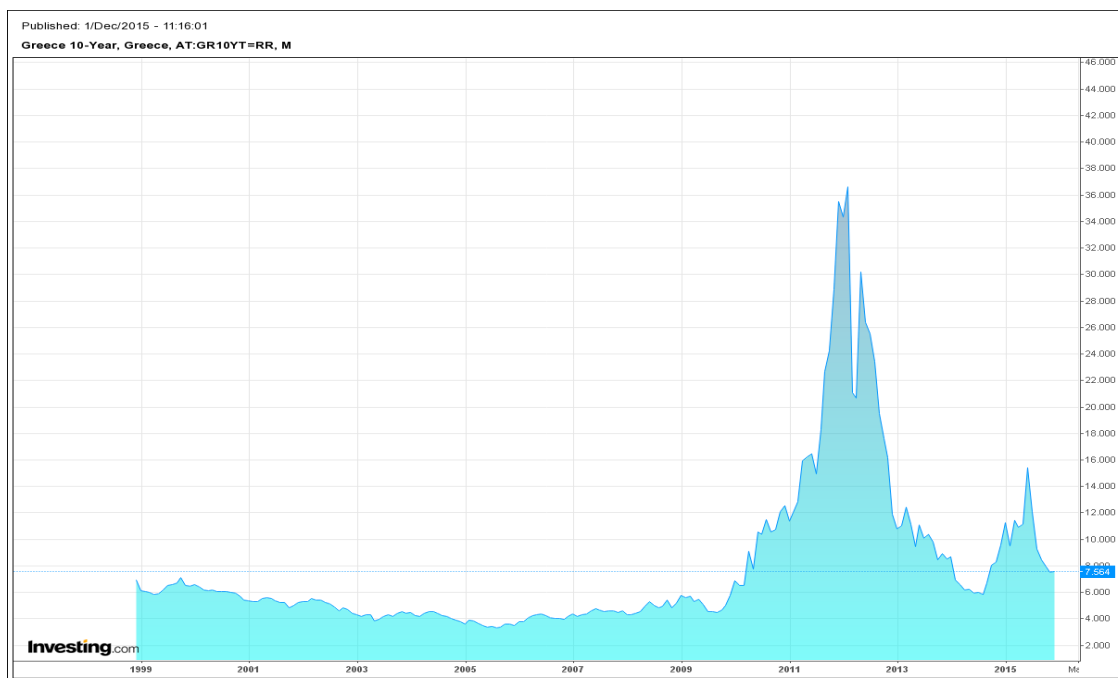

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ

Ειδικότερα, όπως παρατηρούμε από το Γράφημα 1, η πτωτική πορεία του δημοσιονομικού ελλείμματος που είχε ξεκινήσει από το 1994 αντιστράφηκε το 2002, με το έλλειμμα να φτάνει στο -4,7% του Α.Ε.Π., ενώ το 2003 υποχώρησε περαιτέρω στο -5,6%. Κατά το χρονικό διάστημα από το 2002, όταν η χώρα μας εισήλθε στην Ευρωζώνη, παρατηρείται το γεγονός να μην μπορεί αυτή να περιορίσει το δημοσιονομικό της έλλειμμα κάτω από τον στόχο του 3% του ΑΕΠ και αυτό παρόλο που καταγράφηκαν υψηλοί σχετικά ρυθμοί ανάπτυξης και ευνοϊκές συνθήκες στο γενικότερο μακροοικονομικό περιβάλλον. Το 2003 θα πρέπει να αναφερθεί η σημαντική επιβάρυνση των δημοσιονομικών της χώρας, παρόλο που το έτος αυτό η Ελλάδα είχε τον υψηλότερο ρυθμό ανάπτυξης στην Ευρώπη, κυρίως λόγω της υπέρβασης των πρωτογενών δαπανών του προϋπολογισμού και της σημαντικής υστέρησης των εσόδων στον προϋπολογισμό του προγράμματος δημοσίων επενδύσεων (Τράπεζα της Ελλάδος, 2003), εξέλιξη που όπως προαναφέρθηκε εδράζεται κυρίως στην αναπροσαρμογή των στατιστικών στοιχείων. Γενικότερα μπορούμε να πούμε πως το δημοσιονομικό έλλειμμα, με εξαίρεση την περίοδο 2004-2005, παρουσίαζε μία συνεχώς ανοδική τάση με κορύφωση του ελλείμματος στο τέλος της εξεταζόμενης περιόδου (το 2009), στο -15,6% του ΑΕΠ, ποσό εξαιρετικά υψηλό. Χρήσιμα συμπεράσματα και για την πορεία του δημοσιονομικού ελλείμματος μπορούμε να εξαγάγουμε από την ανάλυση της πορείας του λόγου τόκων/φορολογικά έσοδα, ο οποίος ήταν μόνιμα υψηλότερος από το μ.ο. των τότε 15 κ-μ της Ε.Ε. (Αργείτης, Δαφέρμος, Νικολαΐδη 2011). Σε αυτό το λόγο (τόκοι/φορολογικά έσοδα), κύρια επίδραση έχει η υστέρηση των φορολογικών εσόδων σε σχέση με τους στόχους που τίθενται με τους ετήσιους προϋπολογισμούς της γενικής κυβέρνησης, η εκτεταμένη, κατά κοινή ομολογία, φοροδιαφυγή και φοροαποφυγή, καθώς επίσης και η ολοένα αυξανόμενη καταβολή τόκων για εξυπηρέτηση των δανείων της χώρας. Επιπλέον, στην περίπτωση της Ελλάδας έχει παρατηρηθεί ότι οι τόκοι που αυτή καταβάλλει, παίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των συνολικών δαπανών της γενικής κυβέρνησης.

Δεν είναι άλλωστε τυχαίο πως η χειροτέρευση των δημοσιονομικών στοιχείων της χώρας αποτέλεσε την κύρια αιτία για την επιδείνωση από τα μέσα του 2009 και κυρίως από το 2010, της διαφοράς βάσης (spread) μεταξύ του 10ετούς ομολόγου της Ελλάδας και του γερμανικού bund, όπως παρατηρούμε από την πορεία της απόδοσης του πρώτου (Γράφημα 2).

Γράφημα 2: Τιμή 10ετούς ομολόγου Ελλάδας 1999-2015 (Δεκέμβριος)

Πηγή: Investing.com

Σημειώνεται πως η αύξηση της απόδοσης του 10ετούς ομολόγου αποτελεί το πλέον χαρακτηριστικό σημάδι επιδείνωσης της θέσης της χώρας σε σχέση με τη δυνατότητα περαιτέρω δανεισμού της από τις αγορές χρήματος και κεφαλαίου, καθόσον η αύξηση της απόδοσης μίας επένδυσης, όπως τα ομόλογα συνδυάζεται από τον αυξημένο κίνδυνο της εν λόγω επένδυσης (μη αποπληρωμής στο άρτιο κ.λπ).⁸

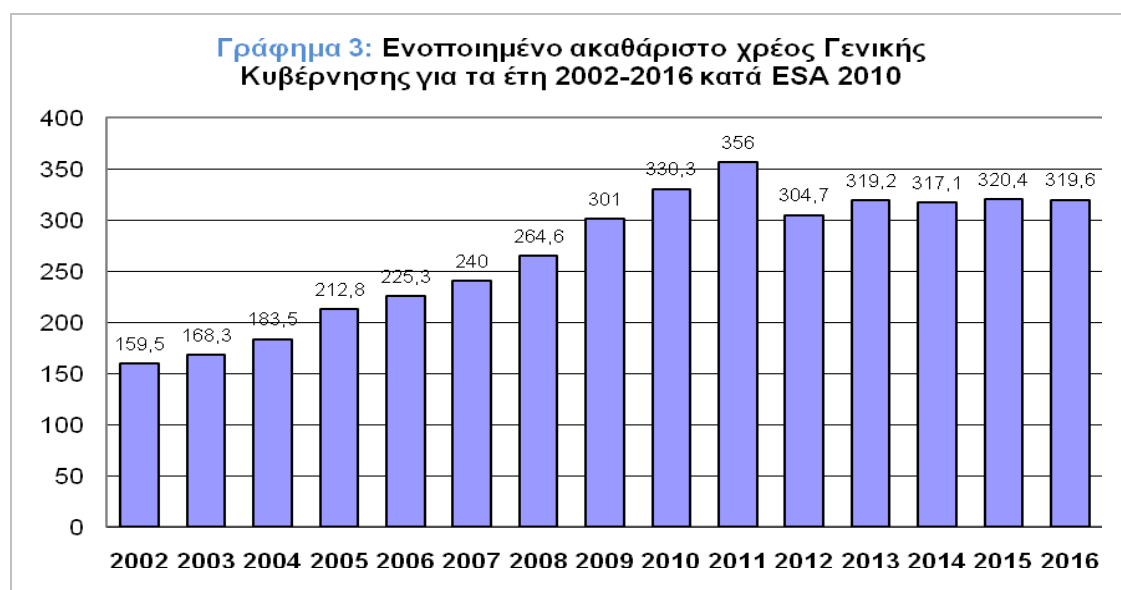
Το 2004 αξίζει να καταγραφεί ως το έτος που ενεργοποιήθηκε η διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος για την Ελλάδα (Τράπεζα της Ελλάδος, 2004), με επίπεδο δημοσιονομικού ελλείμματος περίπου -7,5%, το μεγαλύτερο εκείνη τη χρονιά μεταξύ των εταίρων μας στην Ε.Ε.. Η συνεχής ανοδική πορεία του δημοσιονομικού ελλείμματος διαχρονικά μέχρι το 2009 δε θα έπρεπε να μας εκπλήσσει. Οι εκάστοτε κυβερνήσεις δεν κατόρθωσαν να επιτύχουν τους ετησίους στόχους των προϋπολογισμών, υπό τον κίνδυνο του πολιτικού κόστους που θα επιβαρύνονταν εάν εφαρμόζαν μία συγκρατημένη δημοσιονομική πολιτική, χωρίς υπέρμετρες δαπάνες πέραν των αντοχών του προϋπολογισμού. Τέλος, σημαντικό στοιχείο που έπαιξε

⁸ Μεταβλητότητα (variability) των δυνητικών αποτελεσμάτων γύρω από την αναμενόμενη τιμή τους ή των αριθμητικό τους μέσο.

καταλυτικό ρόλο στην αύξηση του δημοσιονομικού ελλείμματος, ήταν και η μη επίτευξη των στόχων εσόδων των ετήσιων προϋπολογισμών.⁹

Αντιθέτως, κάθε κόμμα που κέρδιζε τις εκλογές, κυρίως με υποσχέσεις παροχολογίας και αύξησης των μισθών, των συντάξεων, με διορισμούς των «ημετέρων» στο δημόσιο τομέα, χωρίς να υφίσταται κάποια σχετική ανάγκη, μετακύλυε τα βάρη του ετησίου δημοσιονομικού ελλείμματος στο δημόσιο χρέος, ελπίζοντας ότι όσον καιρό θα ήτο στη διακυβέρνηση δε θα αντιμετώπιζε τον κίνδυνο οι αγορές να μη παρείχαν δανεισμό στη χώρα. Δυστυχώς, αυτή ήταν μία ανεύθυνη πολιτική και οικονομική διακυβέρνηση, η οποία επιβάρυνε με τεράστιο χρέος τις μελλοντικές γενιές και υποθήκευσε το μέλλον τους αλλά και τη δυναμική της ίδιας της χώρας.

Η πορεία του χρέους είχε μία παρόμοια πορεία κατά την εξεταζόμενη περίοδο.

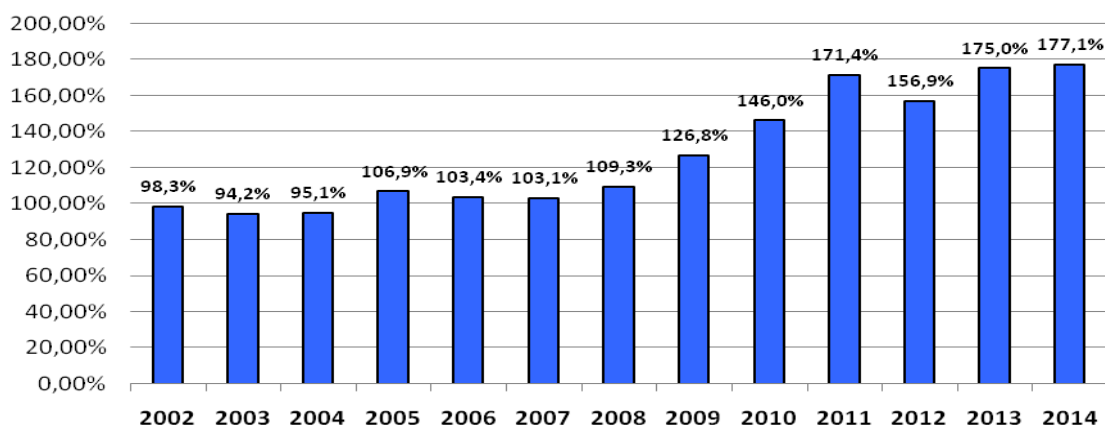

Πηγή: Ameco Online

Όπως παρατηρούμε και από το Γράφημα 3, το χρέος αυξάνει συνεχώς από το 2002 έως το 2009, με διαφορές στις ετήσιες αυξήσεις που οφείλονται στο μέγεθος του ετησίου προστιθέμενου δημοσιονομικού ελλείμματος και την επίδραση του φαινομένου της χιονοστιβάδας (βλ. σελ 27-28)

⁹ Κυρίως λόγω του αναποτελεσματικού ελεγκτικού μηχανισμού, του νομικού πλαισίου, της γραφειοκρατίας, της διαφθοράς, της έλλειψης κατάλληλα καταρτισμένου ανθρώπινου δυναμικού και της ελλιπούς χρησιμοποίησης των πληροφοριακών συστημάτων στον έλεγχο των φορολογούμενων.

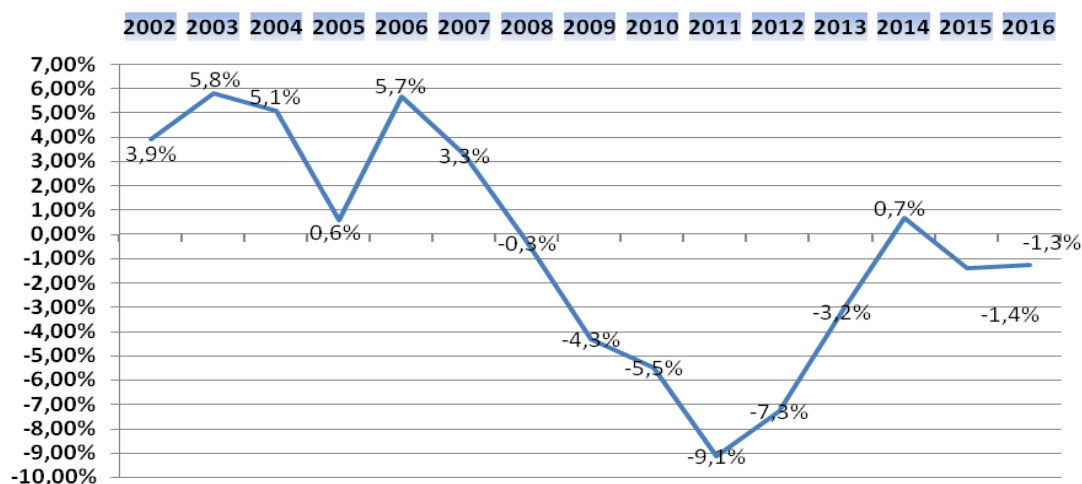
Γράφημα 4: Ενοποιημένο Ακαθάριστο Χρέος Γενικής Κυβέρνησης σύμφωνα με τη διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος κατά ΕΣΑ 2010 και προηγούμενους ορισμούς ως ποσοστό % του Α.Ε.Π.

Πηγή: Ameco Online

Παρατηρώντας το ακαθάριστο χρέος της Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ μπορούμε να εξάγουμε πιο χρήσιμα συμπεράσματα, δεδομένου ότι, το εν λόγω αριθμητικό στοιχείο, χρησιμοποιείται για να δείξει τη δυναμική του χρέους και την «πραγματική» επιβάρυνση μίας οικονομίας σε σχέση με τις παραγωγικές της δυνατότητες. Όπως παρατηρούμε και από το Γράφημα 4, το ακαθάριστο χρέος της Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ κυμαίνεται σε σταθερά σχετικά επίπεδα του 95-98% τα έτη 2002-2004, παρόλη την αύξηση στο δημοσιονομικό έλλειμμα εκείνα τα έτη, λόγω της παράλληλης αύξησης του ΑΕΠ, σύμφωνα με το Γράφημα 5 που έπεται.

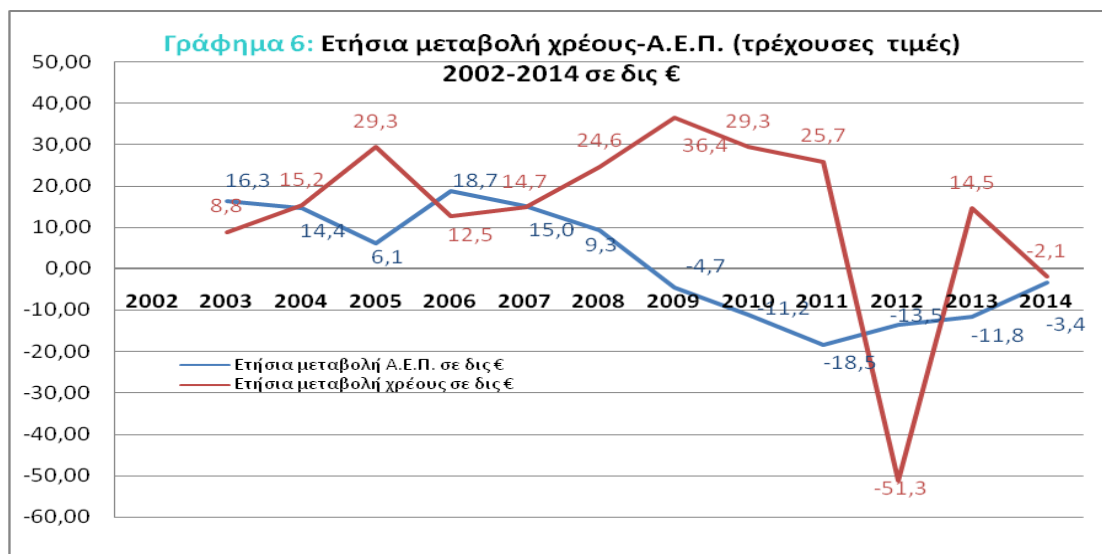
Γράφημα 5: Ετήσια % μεταβολή Α.Ε.Π. 2002-2016 (Σταθερές/Πραγματικές τιμές)

Πηγή: Ameco Online

Το ακαθάριστο χρέος της Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό % του ΑΕΠ κατά τα έτη 2005-2007 κυμαίνεται μεταξύ του 103-107% περίπου, με αυτό να ανέρχεται το 2008 στο 109,3% του ΑΕΠ, οπότε και η οικονομία παρουσίασε για πρώτη φορά ύφεση με -0,3%. Το 2009 όμως, λόγω του κατά πολύ μεγαλύτερου δημοσιονομικού ελλείμματος (-15,6%), σε συνδυασμό με την ακόμα μεγαλύτερη ύφεση στην οποία

είχε εγκλωβιστεί η οικονομία (στο -4,3%), το χρέος εκτοξεύθηκε στο 127% περίπου του ΑΕΠ.

Πηγή: Ameco Online

Η δυναμική του χρέους σε σχέση με το ΑΕΠ αποτυπώνεται στο Γράφημα 6, μέσα από την παρατήρηση των ετήσιων διαφορών σε δις €, των εν λόγω μεγεθών για την εξεταζόμενη περίοδο. Πράγματι, το 2003 το ΑΕΠ αυξήθηκε περισσότερο από το χρέος κατά 8 δις € περίπου, ενώ το 2004 η μεταβολή των δύο μεγεθών δεν είχε σχεδόν καμία διαφορά. Το 2005 όμως, παρατηρούμε μία πολύ μεγαλύτερη αύξηση στο χρέος (23 δις περίπου), μεταβολή που επιβεβαιώνεται και στο Γράφημα 4, αφού μεταξύ των ετών 2004 και 2005 καταγράφεται αύξηση κατά 10% περίπου στο ακαθάριστο χρέος της Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό % του ΑΕΠ. Το χάσμα μεταξύ χρέους και ΑΕΠ αυξάνει ξανά μετά το 2007, στα 15 δις € το 2008 και στα 40 δις € το 2009! Όπως παρατηρούμε, αυτά τα δύο έτη έλαβε χώρα η μεγαλύτερη δημοσιονομική ολίσθηση, η οποία συνετέλεσε καθοριστικά στην τροπή των δημοσιονομικών εξελίξεων από το 2009 και εντεύθεν, στη χώρα μας. Δεν είναι άλλωστε τυχαία η επιδείνωση της τιμής του ελληνικού 10ετούς ομολόγου¹⁰ (discount) από τα μέσα του 2009 και μετά, το οποίο υποδεικνύει ότι οι αγορές αντιλήφθηκαν πολύ γρήγορα την επί τα χείρω μεταβολή στα δημοσιονομικά της χώρας και τον κίνδυνο της πιθανότητας μη αποπληρωμής των ομολόγων από το ελληνικό κράτος. Εξάλλου, την περίοδο 2003-2009 το εξωτερικό χρέος αποτέλεσε το 60-70% στο σύνολο του χρέους (Αργείτης, 2012). Αυτή η εξέλιξη σηματοδότησε ένα ενδεχόμενο δημιουργίας κρίσης φερεγγυότητας στο άμεσο μέλλον μετά το 2009, η οποία εν τέλει πραγματοποιήθηκε.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να σημειωθεί πάντως, πως ένας βασικός λόγος που οι ελληνικές κυβερνήσεις δεν ανησυχούσαν για τη χρηματοδότηση του αυξανόμενου ελλείμματος έως το 2007, ήταν διότι οι αγορές, θεωρώντας ότι όλες οι χώρες της Ευρωζώνης είχαν την ίδια φερεγγυότητα, παρείχαν δανεισμό στη χώρα μας. Όμως, από το 2008 και μετά αλλάζει δραστικά η κατάσταση τόσο στα δημοσιονομικά μεγέθη όσο και στα επιτόκια δανεισμού της Ελλάδας. Η μεγάλη επιδείνωση του δημοσιονομικού ελλείμματος και η υπέρμετρη αύξηση του χρέους συνδυάστηκε από την υποχώρηση του ΑΕΠ για πρώτη φορά από την είσοδό μας στην Ευρωζώνη, κατά -0,3% (Γράφημα 5, σελ 14) σε σχέση με το προηγούμενο έτος ή κατά 840 εκ. €.

¹⁰ Μέτρο αναφοράς ως προς το επιτόκιο δανεισμού της χώρας

Κύρια αιτία αύξησης του χρέους από το 2008 και μετά, τόσο ως μέγεθος αλλά και ως ποσοστό % του ΑΕΠ, είναι η ύφεση στην οποία περιέπεσε η χώρα μετά τη σταδιακή μείωση της οικονομικής μεγέθυνσης που είχε προηγηθεί, σε συνδυασμό με την επίμονη καταγραφή μεγάλων δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Η μακροχρόνια ύφεση που βιώνουμε έως σήμερα αποτελεί φυσική συνέχεια των οικονομικών πολιτικών και των αποτελεσμάτων που διαμορφώθηκαν κυρίως την προηγούμενη δεκαετία.

Σημαντικό ρόλο σε αυτή τη μεταστροφή έπαιξε η συσσώρευση δανεισμού της χώρας μετά την είσοδο στην Ευρωζώνη, λόγω της γενικότερης ευφορίας που επικρατούσε την περίοδο εκείνη και των χαμηλότερων επιτοκίων δανεισμού στις αγορές. Δυστυχώς όμως ο δανεισμός είχε βραχυπρόθεσμα οφέλη αφού, λόγω της δομής αποπληρωμής των τοκοχρεολυσίων στο βάθος του χρόνου¹¹ και της μείωσης του ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ, που «κάλυπτε» το χτίσιμο του χρέους, αυτό συσσωρεύτηκε υπέρμετρα. Επιπρόσθετα, την πιθανότητα εκδήλωσης χρηματοοικονομικής κρίσης στην Ελλάδα επέτεινε το γεγονός ότι το χρέος ήταν κυρίως εξωτερικό, το οποίο είναι μειονέκτημα, καθόσον οι εξωτερικοί επενδυτές/δανειστές της χώρας είναι λιγότερο πρόθυμοι σε σχέση με τους εγχώριους επενδυτές, να συνεχίσουν να τη χρηματοδοτούν, εάν γίνουν δυσμενέστερες οι οικονομικές συνθήκες σε αυτή.

Στο πλαίσιο των ανωτέρω, αξίζει να σημειωθεί ότι η αύξηση του δημοσίου χρέους κατευθύνθηκε κυρίως σε καταναλωτικές δαπάνες, παρά στην δημιουργία επενδύσεων, με αποτέλεσμα τον εγκλωβισμό της οικονομίας σε μία παγίδα χρέους που δεν μπορεί να χρηματοδοτηθεί από την ιδιωτική και δημόσια αποταμίευση, ούτε από τις αγορές χρήματος και κεφαλαίου, παρά μόνο από τους διαθέσιμους χρηματοδοτικούς εταίρους μας. Ενισχύοντας την διαπίστωση αυτή, η κατανάλωση το χρονικό διάστημα 2004-2009 χρηματοδοτήθηκε από την αύξηση των χορηγήσεων των τραπεζών και από την αύξηση των μισθών του δημοσίου (περίπου 12,5 δις € ή περίπου 1,8% του ΑΕΠ περισσότερο σε σχέση με την περίοδο 1996-2003), ενώ ως ποσοστό οι καταναλωτικές δαπάνες αυξήθηκαν κατά 40%. Από την άλλη πλευρά, την ίδια περίοδο οι επενδύσεις μειώθηκαν κατά 27% (Σημίτης, 2012).

Τέλος, θα πρέπει να επισημάνουμε τη σημασία του μεγάλου ελλείμματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, η «εξισορρόπηση» του οποίου, δηλαδή η ικανοποίηση της εγχώριας κατανάλωσης κυρίως από προϊόντα εξωτερικού, απαιτεί χρηματικούς πόρους μέσω δανεισμού από το εξωτερικό. Ο δανεισμός αυτός, αυξάνεται για τις χώρες με μεγαλύτερα δημοσιονομικά ελλείμματα, όπως η δική μας. Επειδή όμως το ισοζύγιο του εξωτερικού τομέα είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με αυτό του δημοσίου τομέα, εφόσον οι δημοσιονομικές πολιτικές που ασκούνται δεν εστιάζουν στη μείωση των ελλειμμάτων, τότε αναπόφευκτα θα αυξηθεί το μέγεθος του εξωτερικού τομέα, μέσω δανεισμού, με αποτέλεσμα την περαιτέρω αύξηση του δημοσίου χρέους. Ως εκ τούτου, ειδικά την κρίσιμη περίοδο 2007-2009, θα έπρεπε το ισοζύγιο του ιδιωτικού τομέα να είχε μείνει σταθερό ή να είχε μειωθεί σε ποσοστό λιγότερο από την αύξηση του δημοσίου ελλείμματος. (Αργείτης, Δαφέρμος, Νικολαΐδη, 2011).

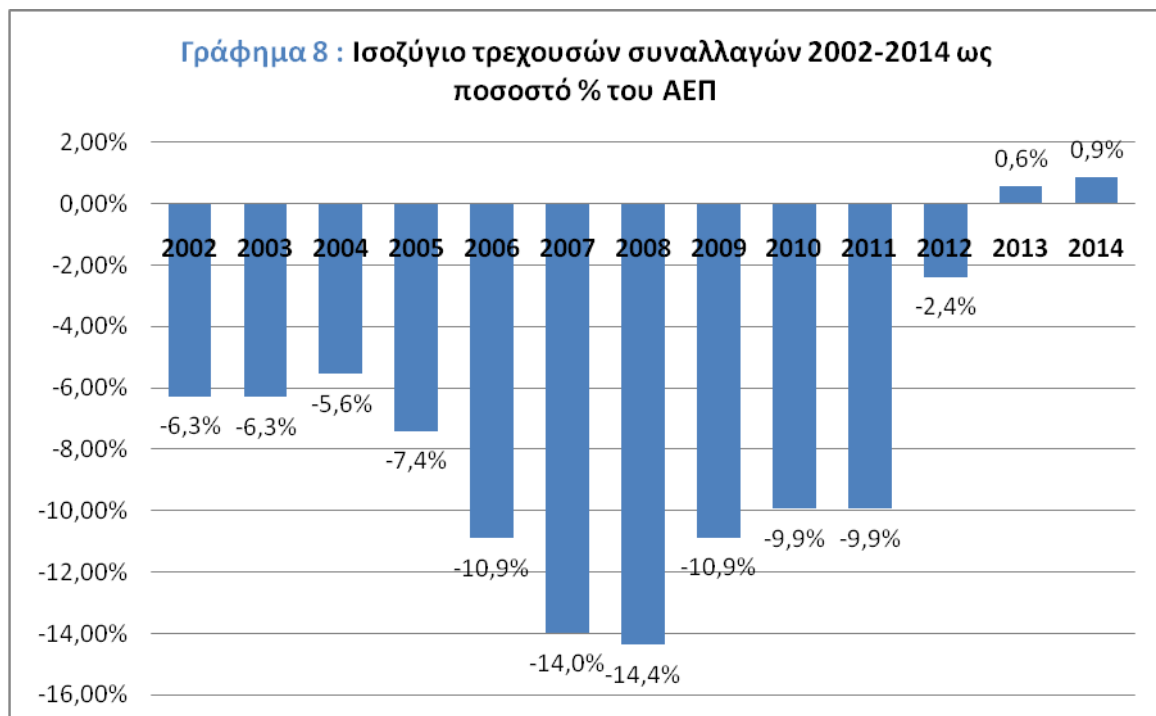
¹¹ Η δομή του χρέους άλλαξε δραστικά μετά το 2000 καθώς ενώ πριν αυτό, τα βραχυπρόθεσμα έντοκα γραμμάτια αποτελούσαν περίπου 50% του χρέους της χώρας. Ακολούθως, ο δανεισμός στράφηκε στα μακροπρόθεσμα ομόλογα, τα οποία έφτασαν το 2007 να αποτελούν το 80% του συνολικού δανεισμού.

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Στατιστικά στοιχεία

Αξίζει να σημειωθεί πως παρατηρώντας το Γράφημα 7, ενώ το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών διαχρονικά ήταν ελλειμματικό κατά 10 δις € ετησίως έως το 2004, το 2006 έφτασε στα -23,8 δις €, το 2007 εκτινάχθηκε στα -32,6 δις € και το 2008 έφτασε στα -34,8 δις € περίπου.

Στο Γράφημα 8, αποτυπώνεται το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ως ποσοστό % του ΑΕΠ. Τα στοιχεία επιβεβαιώνουν τη σημασία που έχει η διατήρηση του εν λόγω ισοζυγίου, ει δυνατόν ισοσκελισμένου, ή ελαφρώς ελλειμματικού, σε μια οικονομία εισαγωγική και όχι με μεγάλες παραγωγικές δυνατότητες, όπως της Ελλάδας.

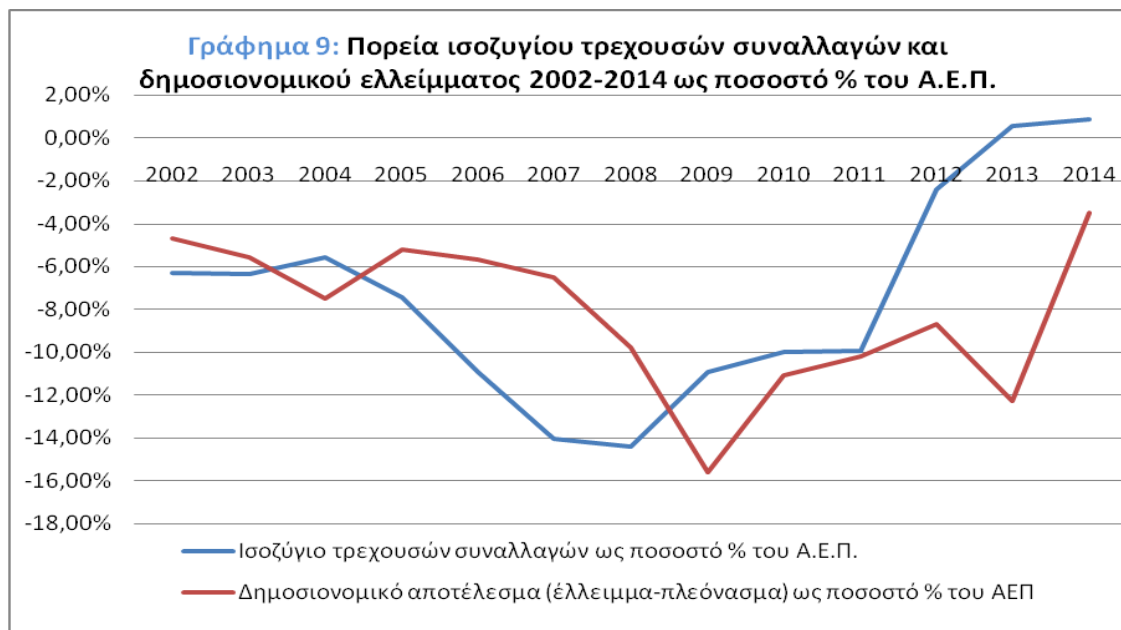

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος/Στατιστικά στοιχεία, Ameco Online

Παρατηρούμε ότι τις περιόδους που τα δημοσιονομικά στοιχεία της χώρας μας ήταν σε σχετικά καλή πορεία (2002-2005) το ΙΤΣ κυμαινόταν στα -10-15 δις € ή 6,3-7,4% του ΑΕΠ. Μετά από αυτήν την περίοδο και σε συνδυασμό με τη χαλάρωση στη δημοσιονομική πολιτική αλλά και την αθρόα χορήγηση δανείων από τις ελληνικές τράπεζες, χωρίς να πληρούνται οι απαραίτητες προϋποθέσεις από την πλευρά του δανειζόμενου, το έλλειμμα του ΙΤΣ αυξήθηκε δραστικά έως το 2008 (-34,8 δις € ή 14,4% του ΑΕΠ) και υποχώρησε το 2009 στα -25,8 δις € ή 10,9% του ΑΕΠ.

Ενισχύοντας τη διαπίστωση σχετικά με τη συσχέτιση του ΙΤΣ και της πορείας της ελληνικής οικονομίας, παρατηρώντας το Γράφημα 9 παρακάτω, συμπεραίνουμε ότι υπάρχει αρκετά ισχυρή συσχέτιση μεταξύ του δημοσιονομικού ελλείμματος και του ελλείματος στο ΙΤΣ την περίοδο 2005-2009, με χρονική υστέρηση περίπου t+1 στη μεταβολή του δημοσιονομικού ελλείμματος.

Λόγω της συσχέτισης των δίδυμων ελλειμμάτων στην ελληνική οικονομία, (του δημοσιονομικού και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών), θα κάνουμε στη συνέχεια μια κριτική αξιολόγηση της πορείας του ελλείματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών από την είσοδο στην ευρωζώνη και μετέπειτα, καθόσον αυτό συνδέεται άμεσα με τα υπόλοιπα δημοσιονομικά μεγέθη της οικονομίας.

Πηγή: Εκθέσεις Διοικητή ΤτΕ 2007-2014, Έκθεση Νομισματικής Πολιτικής 2014-2015 ΤτΕ, Ameco Online

Συγκεκριμένα, η ένταξη της ελληνικής οικονομίας στη ζώνη του ευρώ το 2002 συνετέλεσε στη διεύρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών (ΙΤΣ) για τους ακόλουθους λόγους:

- Το ισοζύγιο εισοδημάτων και τρεχουσών μεταβιβάσεων, που αποτελεί μέρος του ΙΤΣ, μετά το 2004 γίνεται ελλειμματικό από πλεονασματικό που ήταν πριν. Σε αυτό συνέβαλε κυρίως η αυξημένη ροή των τόκων για την εξόφληση του εξωτερικού χρέους που αυξάνεται με μεγάλο ρυθμό ετησίως καθώς και ο περιορισμός των εισροών χρημάτων από την Ε.Ε. (Τράπεζα της Ελλάδας, 2010). Παράλληλα από την εξέλιξη του ΙΤΣ διαχρονικά, παρατηρούμε ότι από το 2004 και μετά υπάρχει μία δυναμική αυξητική τάση του, που μειώνεται μετά την κρίση του 2009 (Γράφημα 7, σελ 17). Ειδικότερα το έλλειμμα στο ισοζύγιο των εισοδημάτων από το 2005 αποδίδεται: α) στην αύξηση του ποσοστού του Δημόσιου χρέους που διακρατείται από ξένους επενδυτές, με παράλληλη μεγέθυνση των πληρωμών τόκων προς το εξωτερικό, β) στη διαρκή αύξηση της συμμετοχής των ξένων επενδυτών στη συνολική κεφαλαιοποίηση του Χρηματιστηρίου Αξιών Αθηνών. Η μείωση του κινδύνου χώρας (sovereign risk) και του ασφαλιστικού κινδύνου (risk premium) οδήγησε στην αύξηση της ζήτησης για μετοχές του ΧΑΑ, από ξένους επενδυτές και αύξησε τις καταβολές μερισμάτων και υπεραξιών (Αναστασάτος, 2009). Επίσης, η αύξηση της πιστοληπτικής ικανότητας του Ελληνικού Δημοσίου έκανε ελκυστικότερη την κατοχή των ομολογιακών εκδόσεων του Ελληνικού Δημοσίου από ξένους επενδυτές.
- Η πτώση των επιτοκίων δανεισμού λόγω της χρηματοπιστωτικής ολοκλήρωσης μετά την υιοθέτηση του ευρώ, αύξησε τις δαπάνες. Η κατανάλωση μετά την είσοδο στην ευρωζώνη, αλλά ακόμα και πριν εισέλθουμε σε αυτή, λόγω της προεξόφλησης των καταναλωτών για μελλοντική αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος, αυξήθηκε υπέρμετρα, με παράλληλη υποχώρηση της αποταμίευσης. Φυσικά για να αυξηθεί η κατανάλωση σε αυτό το βαθμό, χωρίς να υπάρχει τέτοια αύξηση του ΑΕΠ που να τη δικαιολογεί, ευθύνεται ο τραπεζικός τομέας με τη χορήγηση δανείων χωρίς εξασφάλιση και οικονομικούς όρους του χρεώστη που

να τα δικαιολογούν. Ως εκ τούτου η αύξηση της ζήτησης για καταναλωτικά προϊόντα και υπηρεσίες λόγω της ανόδου του βιοτικού επιπέδου των Ελλήνων μεγάλωσαν τα ποσοστά των εισαγομένων προϊόντων και λαμβάνοντας υπόψη τη μειωμένη ανταγωνιστικότητα της Ελληνικής οικονομίας έναντι των υπολοίπων ετέρων της στην Ε.Ε., διέδρυναν το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, μέσω του ελλείμματος στο εμπορικό ισοζύγιο.

Επίσης, παρατηρείται ότι υπάρχει αιτιώδης συνάφεια της αυξητικής τάσης του εξωτερικού ελλείμματος, μετά την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ και της απώλειας δυνατότητας αυτόνομης άσκησης νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής από την Τράπεζα της Ελλάδος. Ειδικότερα, η αδυναμία υποτίμησης του εθνικού νομίσματος, ώστε να αντισταθμιστεί έστω και σε ένα βαθμό η απώλεια ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων στην εγχώρια και τις διεθνείς αγορές και η υιοθέτηση του κοινού νομίσματος, συνδυάζεται με την διατήρηση θετικής διαφοράς πληθωρισμού μεταξύ της Ελλάδας έναντι των υπολοίπων χωρών-μελών της Ευρωζώνης. Ο συνεχής πληθωρισμός όπως και το γενικότερο έλλειμμα ανταγωνιστικότητας της Ελληνικής οικονομίας σχετίζονται με διαχρονικότερες, διαρθρωτικής φύσης, αδυναμίες (Αναστασάτος, 2009).

Το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας της Ελληνικής οικονομίας είναι ένα άλλο βασικό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας σε συνδυασμό με τον υψηλό πληθωρισμό σε σχέση με τις άλλες χώρες-ανταγωνιστές. Ειδικότερα η χώρα το 2009 κατατάσσονταν στην 55^η θέση παγκοσμίως μεταξύ 134 χωρών¹² από την 31η θέση το 2002¹³. Αυτό εξηγείται και από το ελλειμματικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της χώρας διαχρονικά, αφού εισάγουμε την πλειοψηφία των αγαθών που καταναλώνουμε, ενώ παράλληλα η ζήτηση είναι πάνω από το δυνητικά ορθό επίπεδο εισοδήματος.

Συνολικά, την περίοδο 2002-2009, που, κυρίως στο δεύτερο μισό της, τη χαρακτήρισε ο δημοσιονομικός εκτροχιασμός, επιδεινώθηκε η αξιοπιστία της χώρας μας από τη φιλολογία της “δημιουργικής λογιστικής” στα εθνικολογιστικά μας στοιχεία και από την ατομία λήψης δραστικών μέτρων δημοσιονομικής προσαρμογής, υπό το φόβο του πολιτικού κόστους. Άξια σχολιασμού αποτελεί η διαφορετική δημοσιονομική πολιτική των κυβερνήσεων του 2000-2003 σε σχέση με το 2008-2009. Χαρακτηριστικό παράδειγμα μακροοικονομικής διαφοράς αποτελεί το γεγονός ότι, ενώ τα έσοδα του κράτους την περίοδο 2000-2003 ήταν κοντά στο 27% του ΑΕΠ και η δημόσια κατανάλωση στο 20% την περίοδο 2008-2009, αντιστρέφονται οι όροι, με τη δημόσια κατανάλωση να περνάει το 25% του ΑΕΠ (με ότι αυτό συνεπάγεται στο έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και την αύξηση του δημοσιονομικού ελλείμματος) και τα καθαρά έσοδα να υποχωρούν στο 21% περίπου του ΑΕΠ (Χριστοδουλάκης, 2011).

1.3 Επιπτώσεις στην Ελλάδα από τη διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση του 2008

Αναπόφευκτα από τη διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, επηρεάστηκε και η Ελληνική οικονομία, κυρίως λόγω της αύξησης των επιτοκίων του ευρώ και του υψηλότερου πληθωρισμού. Στην πραγματική οικονομία και στον χρηματοπιστωτικό τομέα¹⁴ οι επιπτώσεις της κρίσης ήταν λιγότερο οξείες σε σχέση με άλλες χώρες. Εξάλλου έως και το 2009, η ελληνική οικονομία σε όρους βιοτικού επιπέδου

¹² Global Competitiveness Report 2008-2009, The World Economic Forum

¹³ Global Competitiveness Report 2002-2003, The World Economic Forum. (Revised data)

¹⁴ Αξίζει να σημειωθεί πως οι Ελληνικές τράπεζες δεν ήταν ιδιαίτερα εκτεθειμένες σε τοξικά χρηματοοικονομικά προϊόντα σε αντίθεση με άλλες ευρωπαϊκές.

συνέκλινε προς τις ευρωπαϊκές (Χαρδούβελης, 2011). Όμως θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι εκείνη την περίοδο η ο ρυθμός ανάπτυξης στην Ελλάδα ήταν υπερδιπλάσιος σε σχέση με την ευρωζώνη. Από την άλλη πλευρά τα δημοσιονομικά περιθώρια της χώρας ήταν περιορισμένα, κυρίως λόγω του υψηλού δημόσιου χρέους και των υψηλών δημοσιονομικών ελλειμμάτων που επιβάρυναν την ελληνική οικονομία με την πάροδο των ετών (Λιαργκόβας και Ρεπούσης, 2011).

Όπως σωστά επισημαίνει ο Γκίκας Χαρδούβελης (2011) *“Η χρηματοοικονομική κρίση ανέδειξε τις μακροοικονομικές ανισορροπίες και τις διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας: το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας¹⁵ και την οργανωτική ανεπάρκεια του κράτους”*. Τα δίδυμα ελλείμματα που τροφοδοτούν το ένα το άλλο και είναι αλληλοσχετιζόμενα, αποτελούν την έκφανση αυτών των ανισορροπιών (Λιαργκόβας και Ρεπούσης, 2011). Το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών σωρεύθηκε μεταξύ του 2002 και του 2008 (αλλά και μετέπειτα) από το συσχετισμό: α) αύξησης των επενδύσεων, β) μείωσης της ιδιωτικής αποταμίευσης και γ) μόνιμης αρνητικής δημόσιας αποταμίευσης.

Θα πρέπει να επισημάνουμε πάντως, πως η τότε κυβέρνηση δεν επέδειξε τα απαιτούμενα αντανakλαστικά για την αντιμετώπιση της κρίσης που ερχόταν σε ολομέτωπη σύγκρουση με γρήγορους ρυθμούς. Η μη συγκράτηση των δημοσίων δαπανών¹⁶ και η υστέρηση των δημοσίων εσόδων δεν έδειξε εκείνο το σήμα υπευθυνότητας και αξιοπιστίας της δημοσιονομικής πολιτικής που θα ανέμεναν οι αγορές, σε συνδυασμό βέβαια με την επιπόλαια αντιμετώπιση της ανάγκης χρηματοδότησης του κράτους μέσω δανεισμού καθώς και της διάρθρωσης αυτού, αφού δανειζόταν 10ετή ομόλογα με πολύ υψηλό επιτόκιο δανεισμού (Χριστοδουλάκης, 2011). Και όλα αυτά ενώ εκθέσεις διεθνών Οργανισμών όπως του ΔΝΤ προειδοποιούσαν για την επικινδυνότητα της επιδείνωσης της οικονομικής κατάστασης της Ελλάδας, βάσει της ανάλυσής τους και συνιστούσαν μία συνεχή και σταθεροποιητική οικονομική πολιτική.¹⁷

¹⁵ Ωστόσο η ανάλυση του Δημήτρη Μαλλιαρόπουλου (2010), αναφέρεται στην υπερεκτίμηση των δημοσιευμένων δεικτών διεθνών οργανισμών και της Τράπεζας της Ελλάδας, όσον αφορά την απώλεια ανταγωνιστικότητας, επειδή οι σταθμίσεις τους υπολογίζουν τον ανταγωνισμό από τις άλλες χώρες στον μικρό τομέα της βιομηχανίας στην Ελλάδα και όχι των υπηρεσιών.

¹⁶ Σύμφωνα με έκθεση του Ελεγκτικού Συνεδρίου για το έτος 2009, το ύψος των δαπανών το 2009 έφτασε στο 52% του Α.Ε.Π.

¹⁷ IMF Country Report No 9/244

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

2.1. Το 1ο Μνημόνιο¹⁸

2.1.1. Γενικά στοιχεία

Ως αποτέλεσμα της κρίσης χρέους και της αδυναμίας δανεισμού της χώρας από τις αγορές, αλλά και των κερδοσκοπικών κινήσεων στα ελληνικά ομόλογα, ο πρωθυπουργός με διάγγελμά του την 23/4/2010, ανακοίνωσε την πρόθεση της κυβέρνησης να προσφύγει στο μηχανισμό στήριξης [Greek Loan Facility] (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016), στον οποίο συμμετείχαν οι χώρες της Ευρωζώνης (πλην Σλοβακίας, Πορτογαλίας και Ιρλανδίας) και το ΔΝΤ¹⁹. Στις 2 Μαΐου του 2010²⁰ εγκρίθηκε η παροχή χρηματοδότησης στην Ελλάδα ύψους 110 δις €, ²¹ μέσω του μηχανισμού στήριξης από τα κ-μ της Ευρωζώνης και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και ειδικότερα 80 δις € από τα κ-μ της Ευρωζώνης και 30 δις € από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Αξίζει να σημειωθεί πως «η δανειακή σύμβαση μεταξύ της Ελλάδας και των κ-μ της Ευρωζώνης υπογράφηκε από όλες τις χώρες της Ευρωζώνης, πλην της Γερμανίας. Εκ μέρους της τελευταίας υπέγραψε η τράπεζα KfW, ως δανειστής για λογαριασμό της Γερμανίας, που υπόκειται στις οδηγίες, τελεί υπό την εγγύηση και ενεργεί για το δημόσιο συμφέρον της Γερμανίας» (Λιαργκόβας και Ρεπούσης, 2011). Σημειώνεται ότι εφαρμοστέο δίκαιο για τη δανειακή σύμβαση επιβλήθηκε το αγγλικό, το οποίο εμπεριέχει ιδιαίτερα αυστηρούς όρους για τον οφειλέτη. Στην Ελλάδα η δανειακή σύμβαση ή “Μνημόνιο”, ψηφίστηκε με τον ν. 3845/2010 ο οποίος κατά πολλούς ήταν αντισυνταγματικός, καθόσον δεν ψηφίστηκε με αυξημένη πλειοψηφία, αλλά με απλή²².

Ως όροι για την παροχή του δανείου από τους δανειστές της χώρας ήταν η αυστηρή τήρηση των μέτρων που περιελάμβανε το Μνημόνιο και αφορούσαν: α) μεγάλη μείωση των δημοσιονομικών δαπανών, β) απορρύθμιση της αγοράς εργασίας, γ) αύξηση της έμμεσης φορολογίας και δ) ενίσχυση του ανταγωνισμού στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών (Αργείτης, Δαφέρμος και Νικολαΐδη, 2011). Βασικό χαρακτηριστικό του Μνημονίου είναι ότι ο χαρακτήρας και οι κατευθύνσεις του βασίζονται στην πολιτική του ΔΝΤ, η οποία πηγάζει από τη Συναίνεση της

¹⁸ Σημειώνεται ότι έχει επικρατήσει ο όρος “Μνημόνιο” πλην όμως ως παραρτήματα στον ν. 3845/2010 περιλαμβάνονταν δύο (2) μνημόνια: α) Το Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής, β) Το Μνημόνιο συνεννόησης στις συγκεκριμένες προϋποθέσεις οικονομικής πολιτικής

¹⁹ Βάσει της απόφασης της 11/4/2010 του Eurogroup αναφορικά με τη χρηματοδότηση της Ελλάδας με 110 δις € για μία περίοδο 3 ετών, ανακτηθέν από το Υπουργείο Οικονομικών της Γερμανίας (2016)

²⁰ Κοινή Δήλωση της 3/5/2010 του Επιτρόπου Οικονομικών και Νομισματικών Υποθέσεων Rehn O. και του Διευθυντή του Δ.Ν.Τ. Strauss-Kahn D. ανακτηθείσα από ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2010) στο http://ec.europa.eu/economy_finance/articles/eu_economic_situation/2010-05-03-statement-commissioner-rehn-imf-on-greece_en.htm

²¹ Χρηματοροές: 2010: 31,5 δις €, 2011:43 δις €, 2012:25,5 δις €, 2013:10 δις € στο Χριστοδουλάκης Ν. (2011).

²² Το επιχείρημα εδράζεται στο ότι το “Μνημόνιο” είναι διεθνής σύμβαση με την οποία περιορίζεται η εθνική κυριαρχία, εκχωρούνται στους δανειστές αρμοδιότητες άσκησης δημοσιονομικής και οικονομικής πολιτικής και ως εκ τούτου σύμφωνα με το Σύνταγμα (Άρθρο 28, παρ. 2), απαιτείται αυξημένη πλειοψηφία.

Ουάσινγκτον²³. Συγκεκριμένα βασίζεται σε μία εφαρμογή νομισματικής πολιτικής, που είναι συνδεδεμένη με την επίτευξη χαμηλού πληθωρισμού και με δημοσιονομική πολιτική²⁴ που συνδέεται με τους αυτόματους σταθεροποιητές (Μαραγκός, 2011). Αναφορικά με το επιτόκιο δανεισμού αυτό κυμάνθηκε περίπου στο 6%²⁵ για τις χώρες της Ευρωζώνης και στο 3,8% για το ΔΝΤ, το οποίο κρίνεται αρκετά υψηλό και όχι τόσο βοηθητικό ως προς την ελάφρυνση του δημοσιονομικού βάρους της χώρας (Σημίτης, 2012). Σημειώνεται ότι τα μέτρα που ελήφθησαν το 2010 ανήλθαν σε 15,5 δις € (ή 7% του ΑΕΠ), ποσό εξαιρετικά υψηλό για τις δημοσιονομικές δυνατότητες της χώρας μας.

Το Μάιο του 2010 ο Ζαν Κλοντ Τρισέ, τότε διοικητής της ΕΚΤ, δήλωσε πως η Ελληνική κυβέρνηση που ανέλαβε τη διακυβέρνηση της χώρας το 2009, άργησε πολύ να αναγνωρίσει την ένταση του προβλήματος της δημιουργίας μεγάλων δημοσιονομικών ελλειμμάτων ετησίως (ειδικά τα τελευταία έτη). Επίσης, δεν έλαβε τα αναγκαία μέτρα δημοσιονομικής πολιτικής, με αποτέλεσμα την υπέρμετρη διόγκωση του δημοσίου χρέους και την μεγάλη αύξηση των επιτοκίου δανεισμού,²⁶ που οδήγησε στην αδυναμία δανεισμού της χώρας από τις αγορές και την αποπληρωμή των ομολόγων που διακρατούσαν οι πιστωτές της χώρας, τα οποία χαρακτηρίζονταν πλέον ως «επενδυτικά σκουπίδια»²⁷ από τους διεθνείς οίκους πιστοληπτικής αξιολόγησης. Στην σημερινή κατάληξη της δημοσιονομικής κατάστασης της Ελλάδας, με αφετηρία την υπογραφή της 1^{ης} δανειακής σύμβασης, κύριο ρόλο έπαιξε η υποεκτίμηση του πιστωτικού ρίσκου και του περιθωρίου ασφαλείας από τους δανειστές της και η υπερμόχλευση κατά την περίοδο θετικών προσδοκιών και οικονομικής ανάπτυξης που προηγήθηκαν (Αργείτης, 2012).

Ακολούθως, τον Ιούνιο του 2011 η κυβέρνηση παρουσίασε το Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα Δημοσιονομικής Προσαρμογής (ΜΠΔΣ) 2011-2015 προκειμένου να θέσει το πλαίσιο ελέγχου και σταθεροποίησης των δημοσιονομικών μεγεθών, κατ' επιταγή των συμφωνηθέντων με το 1^ο Μνημόνιο και με κύριο χαρακτηριστικό τους την πρόβλεψη εκτεταμένων αποκρατικοποιήσεων.

2.1.2. Η αποτελεσματικότητα του 1ου Μνημονίου

Η αύξηση του πληθωρισμού το 2010 στην Ελλάδα στο 5,5% σε σχέση με το 1,6% του μ.ο. της Ευρωζώνης, είχε ως αποτέλεσμα το ευρώ που χρησιμοποιείται στην Ελλάδα να γίνει πιο «ακριβό» σε σχέση με τα υπόλοιπα της Ευρωζώνης, το οποίο οδήγησε σε περαιτέρω μείωση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων, τη στιγμή που μέσω του Μνημονίου και της εσωτερικής υποτίμησης, επιχειρούνταν η τόνωση της ανταγωνιστικότητας αυτών (Λιαργκόβας και Ρεπούσης, 2011). Εξάλλου η μείωση της ανεργίας, δεν επετεύχθη. Το αντίθετο μάλιστα. Καθόσον η μειωμένη αγοραστική

²³ Πατέρας του όρου θεωρείται ο John Williamson (1989)

²⁴ στο πλαίσιο της νέας συναίνεσης, «η αξία της δημοσιονομικής πολιτικής ως αποτελεσματικού εργαλείου σταθεροποιητικής πολιτικής υποτιμάται και το ρόλος της περιορίζεται στο να λειτουργεί συμπληρωματικά και να βελτιώνει την αντιπληθωριστική δράση της νομισματικής πολιτικής» στο Μιχοπούλου Σ. (2014).

²⁵ Κλιμακούμενο επιτόκιο το οποίο μειώθηκε κατά 1% του Ιούνιο του 2011

²⁶ Οι αγορές εστιάζουν στην εκτίμηση του δημοσιονομικού ελλείμματος και στη δυνατότητα εξυπηρέτησης του δημοσίου χρέους για να αξιολογήσουν τον πιστωτικό κίνδυνο και να δανείσουν περαιτέρω ένα κράτος.

²⁷ Γνωστά και ως junk bonds: Ομόλογα που χαρακτηρίζονται από τους διεθνείς οίκους πιστοληπτικής αξιολόγησης ως μη εντασσόμενα σε επενδυτική βαθμίδα.

δύναμη των ελλήνων καταναλωτών οδήγησε σε μειωμένη κατανάλωση, που σημαίνει μειωμένες πωλήσεις των εταιρειών, οι οποίες αδυνατούσαν να καλύψουν τα λειτουργικά τους έξοδα και τελικά αναγκάστηκαν στο κλείσιμο και στην απόλυση των εργαζομένων.

Δυστυχώς, όπως οι περισσότεροι οικονομολόγοι ανέμεναν, η ύφεση στον πρώτο χρόνο εφαρμογής του Μνημονίου ανήλθε στο -5.5% και στον δεύτερο, το 2011, στο -9,1% (βλ. Γράφημα 5, σελ 14). Στην ύφεση συνέβαλε και η μείωση των ακαθάριστων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου (από 9,6 δις το 2008 στα 6,6 δις € το 2011) που οφείλεται εν μέρει στη μείωση του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) την ίδια περίοδο. Περαιτέρω, παράγοντες που συνέβαλαν στην ύφεση ήταν τα μειωμένα φορολογικά έσοδα, παρόλες τις αυξήσεις στη φορολογία (όπως η ανατίμηση του ΦΠΑ από το 13% στο 23%), οι μεταρρυθμίσεις χωρίς αναπτυξιακά κίνητρα, οι περικοπές στις δαπάνες χωρίς αποκρατικοποιήσεις και η απομείωση σε μεγάλο ποσοστό του ποσού που διατίθετο για δημόσιες επενδύσεις (Χριστοδουλάκης, 2011).

Αναφορικά με την πορεία των δίδυμων ελλειμμάτων θα υποστηρίζαμε πως παρουσίασαν μία εξομάλυνση την εξεταζόμενη περίοδο, η οποία είναι αναμενόμενη βάσει των μέτρων περικοπής των δαπανών που προέβλεπε το Μνημόνιο. Ειδικότερα το δημοσιονομικό έλλειμμα²⁸ ένα χρόνο μετά την εφαρμογή του πρώτου Μνημονίου μειώθηκε στο -11,1% του ΑΕΠ από το -15,6% το 2009 και στο -10,2% του ΑΕΠ το 2011 (βλ. Γράφημα 1, σελ 11). Σε σχέση με την πορεία του ελλείμματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (-22,5 δις € το 2010 και -20,6 δις € το 2011) και τη σύνδεσή του με το δημοσιονομικό έλλειμμα και το χρέος, θα πρέπει να σημειωθεί πως η χρηματοδότηση του εμπορικού ελλείμματος της Ελλάδας, πραγματοποιήθηκε, εκτός των άλλων, μέσω των συναλλαγματικών διαθεσίμων του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, της αγοράς ελληνικού χρέους και τις εμπορικές και επενδυτικές τράπεζες της Ε.Ε. Αυτές, λόγω του συμφέροντός τους για τη μη διαταραχή του ισολογισμού τους, πίεζαν για την αναχρηματοδότηση των τίτλων που διακρατούσαν (Toporowski, 2011).

Όσον αφορά την πρόβλεψη του Μνημονίου περί μείωσης του χρέους στο 146% του Α.Ε.Π. το 2014 αυτή, όπως ήταν αναμενόμενο, βάσει των αποτελεσμάτων στο έλλειμμα και στην ύφεση, ήταν ανεδαφική και αναθεωρήθηκε από τον πρώτο χρόνο εφαρμογής του Μνημονίου, αφού ήδη από το 2010 ήταν στο 146% του Α.Ε.Π. ή 330 δις € και το 2011 στο 171,4% ή 356 δις € (βλ. Γραφήματα 3, 4, σελ 13-14).

Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα που τέθηκε κατά την εξεταζόμενη περίοδο, είναι ο εσφαλμένος υπολογισμός των δημοσιονομικών πολλαπλασιαστών από το ΔΝΤ, στο πλαίσιο της εκπόνησης του προγράμματος προσαρμογής. Ειδικότερα, υποστηρίχθηκε ότι υποεκτιμήθηκε η επίδραση του δημοσιονομικού πολλαπλασιαστή.²⁹ Ενώ αρχικά αυτός είχε υπολογιστεί σε ένα εύρος από 0,5-0,6 (ένα ευρώ στη μείωση του ελλείμματος επέφερε μείωση κατά 0,5-0,6 λεπτά του ευρώ στο ΑΕΠ), το 2013 οι Blanchard και Leigh σε κείμενο εργασίας του ΔΝΤ, αναθεώρησαν προς τα πάνω τους δημοσιονομικούς πολλαπλασιαστές, μεταξύ του εύρους 0,9 και 1,7. Ουσιαστικά η υποεκτίμηση των υφεσιακών επιδράσεων των δημοσιονομικών μέτρων λιτότητας επέφεραν μεγαλύτερο πλήγμα στην ελληνική οικονομία (Μουρμούρας, 2015). Επίσης, κατά τη διαδικασία αξιολόγησης του 1^{ου} Μνημονίου, το ΔΝΤ παραδέχτηκε ότι οι αναπτυξιακοί στόχοι ήταν υπερεκτιμημένοι και ότι έγινε λάθος συνδυασμός

²⁸ βάσει στοιχείων εθνικών λογαριασμών και του κριτηρίου σύγκλισης.

²⁹ Σε περίοδο ύφεσης, όπως στην περίπτωση της χώρας μας, οι δημοσιονομικοί πολλαπλασιαστές είναι σημαντικά διαφοροποιημένοι σε σχέση με μία ουδέτερη περίοδο.

δημοσιονομικών μέτρων, καθόσον το πρόγραμμα επικεντρώθηκε περισσότερο σε επιβολή φόρων παρά σε περικοπές δαπανών.

Επίσης, πέρα από τον λάθος υπολογισμό των δημοσιονομικών πολλαπλασιαστών, οι συντάκτες του Μνημονίου υπερεκτίμησαν τη δυνατότητα αποτελεσματικής εφαρμογής των οικονομικών μέτρων από τον κρατικό/διοικητικό μηχανισμό υλοποίησης (Σημίτης, 2012), εκτιμώντας ότι η Ελλάδα θα είχε την κρατική και κοινωνική οργάνωση των προηγμένων δυτικών χωρών. Ακόμα πιο σημαντικός παράγοντας για την υλοποίηση τέτοιων προγραμμάτων προσαρμογής, όπως άλλωστε καταγράφεται και από το ίδιο το ΔΝΤ σε εκθέσεις του, είναι η αποδοχή³⁰ εκ μέρους των πολιτών της χώρας, όπου έχουν εφαρμογή τέτοια προγράμματα, των δυσμενών προς αυτούς οικονομικών πολιτικών. Το ίδιο συνέβη και στην περίπτωση της Ελλάδας, αφού η πλειοψηφία των πολιτών ήταν διχασμένη μεταξύ της βούλησής της για παραμονή της χώρας μας στην Ευρωζώνη, πλην όμως αντιστεκόταν σθεναρά σε όποιες πολιτικές επιβλήθηκαν από τους δανειστές της χώρας, μέσω του Μνημονίου και οι οποίες προέβλεπαν διάφορων μορφών δυσμενή οικονομικά μέτρα.

2.2 Το 2ο Μνημόνιο

2.2.1. Γενικά στοιχεία

Την 14/3/2012 και αφού το Μάρτιο είχε προηγηθεί, ύστερα από τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 21/7/2011 και της 26/10/2011, η μεγαλύτερη αναδιάρθρωση χρέους στην παγκόσμια οικονομική ιστορία, με την εθελοντική συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα (Private Sector Involvement-P.S.I. και P.S.I.+), υπογράφηκε το 2^ο Μνημόνιο (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016) από την υπηρεσιακή κυβέρνηση Παπαδήμου, στο πλαίσιο του 2^{ου} Προγράμματος Οικονομικής Προσαρμογής της Ελλάδας (Second Economic Adjustment Programme for Greece)³¹. Η χρηματοδότηση της χώρας προήλθε μέσω ομολόγων του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF), επιμήκυνσης των δανείων της χώρας και μείωσης του επιτοκίου αποπληρωμής τους, το Νοέμβριο του 2012. Το σύνολο της χρηματοδότησης ανήλθε στα 172,7 δις €, εκ των οποίων οι χώρες της Ευρωζώνης θα κατέβαλαν 144,7 δις € και το ΔΝΤ τα υπόλοιπα³². Το συνολικό επιτόκιο κυμαινόταν ως εξής: α) Χώρες Ευρωζώνης: περί το 2%-4,3% για τα νέα ομόλογα που αντικατέστησαν τα παλαιά ομόλογα του 1ου Μνημονίου και περίπου 3,5% για το δάνειο μέσω των ομολόγων του EFSF, β) ΔΝΤ: SDR rate+2% για τα πρώτα 3 χρόνια, SDR rate+3% για τα επόμενα 2 χρόνια και εφάπαξ χρέωση 0,5% με την καταβολή της κάθε δόσης, γ) Ιδιώτες: Νέα ομόλογα PSI: κλιμακούμενο επιτόκιο από 2 έως

³⁰ Χρησιμοποιείται ο όρος «ownership» -ιδιοκτησία- ο οποίος αφορά τόσο τον κρατικό μηχανισμό όσο και τους πολίτες.

³¹ Το 2^ο Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής της Ελλάδας περιλαμβάνει μία σειρά εγγράφων: 1) Την απόφαση 2011/734/EU του Συμβουλίου όπως τροποποιήθηκε από την 2013/6/EU της 4/12/2012 και από ένα “Μνημόνιο Κατανόησης”, το οποίο αποτελείται από το “Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής” (MEFP) και το Μνημόνιο συνεννόησης στις συγκεκριμένες προϋποθέσεις οικονομικής πολιτικής (MoU), ανακτηθέν από τα occasional papers 192/2014 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, “The Second Economic Adjustment Programme for Greece Fourth Review – April 2014”

³² Στα 144,7 δις € περιλαμβάνεται και το υπόλοιπο του 1^{ου} δανείου ύψους 27,1 δις € ενώ το Δ.Ν.Τ. δεν δέχθηκε να καταβάλει τα 10 δις € του 1^{ου} δανείου που δεν είχαν εκταμιευθεί στο (Σημίτης, 2012)

4,3% για τα χρονικά διαστήματα ...-2015, 2016-2020, 2021 και 2022-... (Σημίτης, 2012). Σημειώνεται πως ως δομή, το EFSF³³ αντικαταστάθηκε στα μέσα του 2013 από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ESM³⁴), πλην όμως αναφορικά με τη χώρα μας, το πρόγραμμα του EFSF θεωρούνταν σε ισχύ έως την 30/6/2015³⁵ αφού είχε λάβει σχετική απόφαση το Δ.Σ. του EFSF την 27/2/2015.

Βασικός στόχος του 2^{ου} Μνημονίου ήταν η οδήγηση της χώρας σε ρυθμούς ανάπτυξης το 2014, αναπροσαρμόζόμενο σε σχέση με το 1^ο Μνημόνιο που προέβλεπε ανάπτυξη το 2012. Πράγματι, το ΑΕΠ, ύστερα από μια πτώση κατά -3,2% το 2013, ανέκαμψε το 2014 στο +0,7% (βλ. Γράφημα 5, σελ. 14).

Σημαντικό στοιχείο και του 2^{ου} Μνημονίου ήταν για άλλη μια φορά τα υφεσιακού χαρακτήρα μέτρα που προέβλεπε προς εφαρμογή. Ειδικότερα, βάσει του 2^{ου} Μνημονίου, ψηφίστηκαν για την περίοδο 2012-2015, μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής ύψους 28 δις € (ή 11% του ΑΕΠ) με εμπροσθοβαρή χαρακτήρα (Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα Δημοσιονομικής Προσαρμογής 2012-2015)³⁶.

Όσον αφορά τη διαδικασία του P.S.I.³⁷ αξίζει να σημειωθεί πως από τη μία πλευρά, ενώ ο αρχικός σκοπός του «κούρεματος» των ομολόγων ήταν η απομείωση του χρέους της χώρας, στην πράξη, επειδή το ποσό των ελληνικών ομολόγων που διακρατούσαν οι ελληνικές τράπεζες και τα ασφαλιστικά ταμεία ήταν άνω του 25% του Α.Ε.Π. εκείνης της χρονιάς, μετά το κούρεμα το κράτος χρησιμοποίησε μεγάλο μέρος των χρημάτων από το δανεισμό των εταίρων στην ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών (με αποτέλεσμα να περιέλθουν στην κυριότητά του μέσω του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας)³⁸ και τελικά τα θεωρητικά οφέλη να αποδειχθούν

³³ Με την απόφαση της Συνόδου Κορυφής για το Ευρώ της 27/10/2011 τα διαθέσιμα κεφάλαια του Ταμείου έφτασαν το 1 τρις €. ανακτηθέν από το Δελτίο τύπου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής D/11/7 (2011), “Principaux résultats et déclaration du sommet des chefs d'Etat ou de gouvernement de la zone Euro Bruxelles, le 27 octobre 2011”

³⁴ Ο ESM ενεργοποιείται ύστερα από εμπειριστατωμένη ανάλυση της βιωσιμότητας του κράτους-μέλους αν υπάρχει κίνδυνος για τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα της Ευρωζώνης. Επίσης είναι σημαντική η διάκριση των δύο λειτουργιών του E.S.M.: α) Για τις χώρες που αντιμετωπίζουν πρόβλημα ρευστότητας, προβλέπεται η παροχή δανείων ύστερα από έγκριση του Eurogroup, εφόσον όμως δεσμευθούν για την εφαρμογή προγράμματος δημοσιονομικής προσαρμογής β) για τις χώρες που αντιμετωπίζουν κρίση φερεγγυότητας προβλέπεται η αναδιάρθρωση του χρέους τους με τη συμμετοχή όμως των ιδιωτών, ως απαραίτητη προϋπόθεση για την ενεργοποίηση του μηχανισμού βοήθειας, ήτοι χρονική επιμήκυνση ή/και «κούρεμα» των ομολόγων που διακρατούν οι ιδιώτες πιστωτές.

³⁵ Σημειώνεται πως παρ όλες τις διαπραγματεύσεις της νεοεκλεγείσας ελληνικής κυβέρνησης, των κρατών μελών της Ευρωζώνης, της ΕΚΤ, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του ΔΝΤ δεν ολοκληρώθηκε μέχρι την 30/6/2015 η Πέμπτη αξιολόγηση του 2^{ου} Προγράμματος (Master Financial Assistance Facility Agreement for Greece)

³⁶ Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα Δημοσιονομικής Προσαρμογής 2012-2015, Υπουργείο Οικονομικών, σελ 24

³⁷ Στην πράξη εφαρμόστηκαν οι ρήτρες συλλογικής δράσης (CACs) και η αναδιάρθρωση συμπεριέλαβε το 96% περίπου των ομολόγων, ύψους 197 δις € σε σύνολο 206 δις € στο (Σημίτης, 2012)

³⁸ Το PSI που ανακοινώθηκε με την απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου την 21/7/2011 και προέβλεπε μέση απομείωση της αξίας των ομολόγων κατά 21% , δεν ολοκληρώθηκε και ακολούθησε η απόφαση της 26/10/2011 για το PSI+ που προέβλεπε τη μείωση της αξίας των ομολόγων της Ελλάδας που διακρατούσαν οι πιστωτές κατά 53,5%. Εκτιμάται ότι οι ζημίες των τραπεζών έφτασαν στο 78% της ονομαστικής αξίας των ομολόγων, περίπου στα 37,7 δις €. (Μουρμούρας, 2015)

σχεδόν μηδαμινά, ενώ το πλήγμα στην εμπιστοσύνη και τη φερεγγυότητα της χώρας, δυσανάλογα μεγάλο.

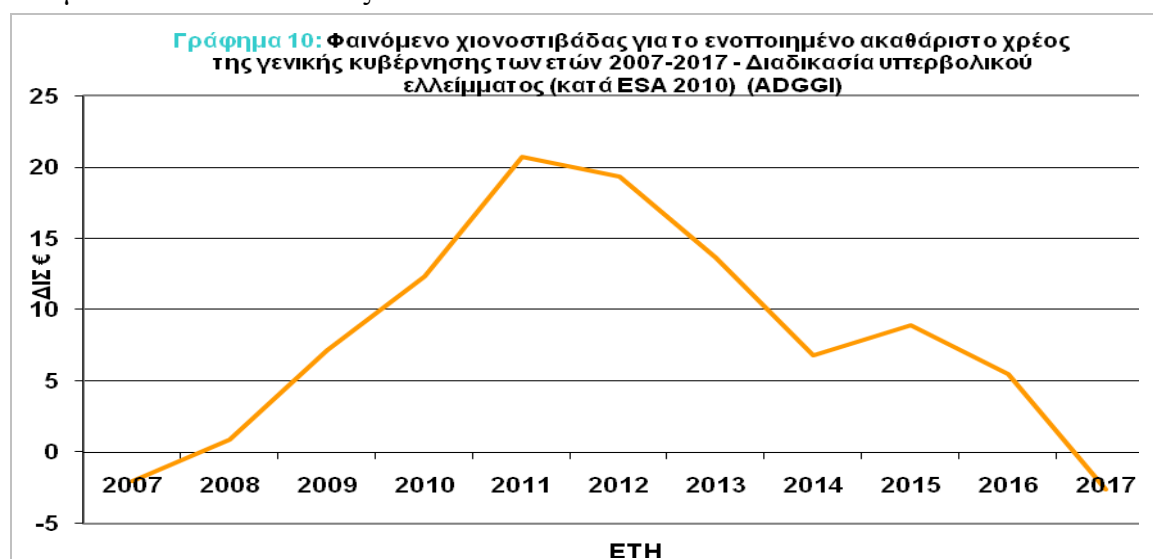
2.2.2. Η αποτελεσματικότητα του 2ου Μνημονίου

Όπως στο 1^ο Μνημόνιο έτσι και στο 2^ο, η δημοσιονομική πολιτική που επιβλήθηκε από τους πιστωτές της χώρας ήταν περιοριστική, εστιασμένη στη λιτότητα, στη μείωση του ελλείμματος (το οποίο ήδη είχε μειωθεί κατά 7% περίπου από το 2009 φτάνοντας στο -8,7% το 2012) και στην επίτευξη πρωτογενών πλεονασμάτων. Για άλλη μία φορά επιβεβαιώθηκε η εκτίμηση για συνέχιση της ύφεσης. Έτσι το Α.Ε.Π. κατά τα δύο πρώτα χρόνια εφαρμογής συρρικνώθηκε, ήτοι -7,3% το 2012 και -3,2% το 2013, καταλήγοντας σε ανάπτυξη +0,7% το 2014 (Γράφημα 5, σελ 14).

Επίσης, η αναδιάρθρωση του χρέους δε συνέβαλε στη διαχειρισιμότητα αυτού, αφού αυτή καθυστέρησε να πραγματοποιηθεί, δεν συμπεριέλαβε ομόλογα της ΕΚΤ και προκάλεσε σε μεγάλο βαθμό επιβάρυνση των ελληνικών τραπεζών και των ασφαλιστικών ταμείων. Αυτό υποχρέωσε το κράτος να χρεωθεί με νέο δανεισμό προκειμένου να διασφαλίσει την ομαλή λειτουργία αυτών. Όσον αφορά την πρόβλεψη του Μνημονίου περί μείωσης του χρέους στο 120% του ΑΕΠ το 2020, δε θα συμφωνούσαμε ότι ήταν εφικτή, αφού βασιζόταν σε παραδοχές επίτευξης πλεονασμάτων που η χώρα αδυνατούσε να πετύχει, ήδη όντας σε ύφεση. Το αποτέλεσμα επιβεβαίωσε εκ νέου τις απόψεις αυτές, αφού το χρέος το 2012 ανήλθε στο 156,9% του ΑΕΠ, λόγω του PSI+, ενώ το 2013 στο 175% και το 2014 στο 177,1% του ΑΕΠ (ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2015), μεγέθη που αν μη τι άλλο δεν σηματοδοτούν ένα ευοίωνο μέλλον για τη διαχειρισιμότητα του χρέους³⁹. Μία ακόμα αιτία που δεν μειώνεται ο λόγος χρέους/ΑΕΠ είναι το φαινόμενο της χιονοστιβάδας (το οποίο έχει εφαρμογή και για τα προηγούμενα έτη). Έτσι, επειδή την περίοδο που εξετάζουμε το ΑΕΠ μειώνεται στον παρονομαστή και η μείωση του χρέους στον αριθμητή δεν υπερτερεί αυτής (της μείωσης του ΑΕΠ στον παρονομαστή), το κλάσμα δε μειώνεται, αλλά αντιθέτως αυξάνεται.

³⁹ Σημειώνεται πως το ΔΝΤ σε έκθεσή του περί της βιωσιμότητας του ελληνικού χρέους το τέλος του 2014 προέβλεπε πως εφόσον υπήρχε αυστηρή εφαρμογή των οικονομικών μέτρων το ελληνικό χρέος θα έφτανε από το περίπου 175% του ΑΕΠ το τέλος του 2013 στο 128% το 2020 και περαιτέρω στο 117% του ΑΕΠ το 2022.

Στο Γράφημα 10, παρατηρούμε πως από τα μέσα του 2007 και μετά υπάρχει ένα θετικό αποτέλεσμα του φαινομένου της χιονοστιβάδας στο χρέος, αυξάνοντας αυτό συνεχώς έως το 2011. Ακολούθως μειώνεται ο ρυθμός αύξησης του χρέους, περίπου κατά το ίδιο ποσοστό έως το 2014, ενώ σύμφωνα με τις προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η επίδραση του φαινομένου της χιονοστιβάδας θα έχει αρνητικό αποτέλεσμα το 2017 στο χρέος και συνεπώς θα υπάρχουν οι προϋποθέσεις μείωσής του μετά από εκείνο το έτος.

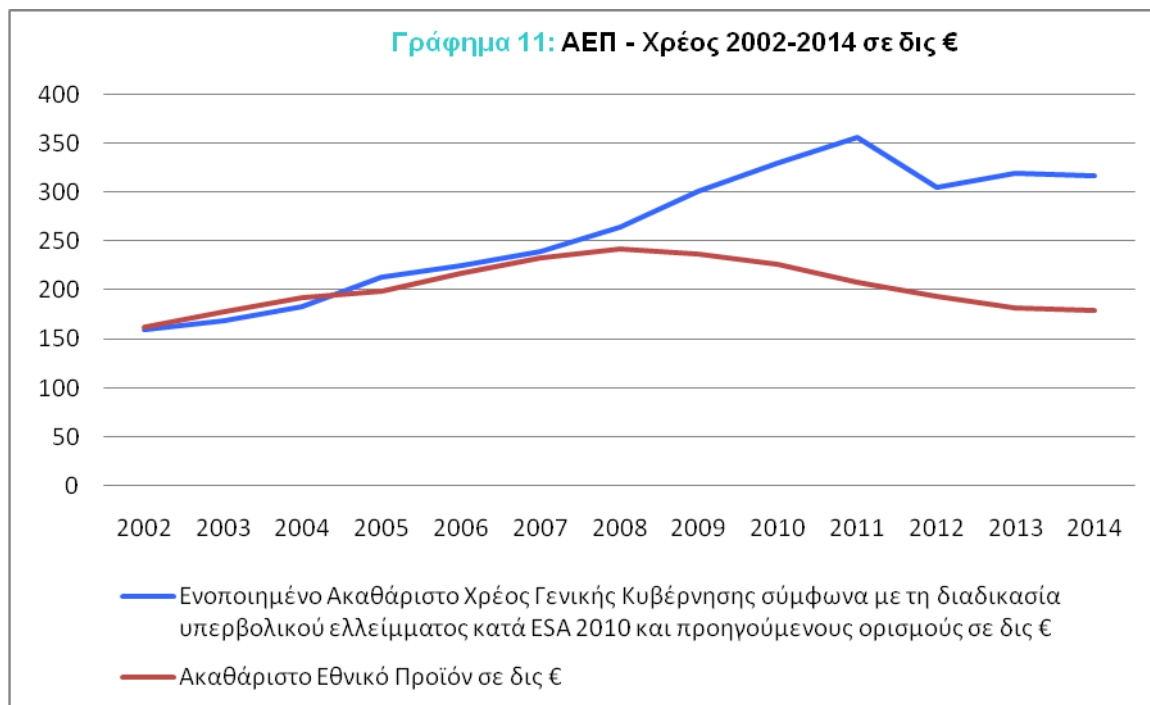

Πηγή: Ameco Online

Ακολούθως στο Γράφημα 11, μπορούμε να διακρίνουμε την παράλληλη πορεία του χρέους και του ΑΕΠ για τα έτη μεταξύ 2002 και 2008, ενώ από το 2009 έχουμε ένα άνοιγμα της ψαλίδας μεταξύ τους, αφού αυξάνει το χρέος, ενώ παράλληλα μειώνεται το ΑΕΠ λόγω της ύφεσης που περιέπεσε η χώρα και λόγω του φαινομένου της χιονοστιβάδας, επηρεάζεται η δυνατότητα μείωσης του χρέους. Μετά το 2013 παρατηρούμε μία εξομάλυνση στην κίνηση των δύο μακροοικονομικών μεγεθών.

Αξίζει να σημειωθεί πάντως ότι την περίοδο 2009-2013, που εφαρμόστηκαν τα μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής των 2 Μνημονίων, είχαμε και μια θετική εξέλιξη, η οποία δεν ήταν άλλη από τη μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος από

το -15,6% του ΑΕΠ το 2009, στο -8,7 το 2012, με μια παρένθεση στο -12,3%⁴⁰ το 2013, καταλήγοντας στο -3,5% το 2014. Η επιτευχθείσα μείωση πρόκειται για την μεγαλύτερη δημοσιονομική προσαρμογή που έχει επιτευχθεί ποτέ από χώρα σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα.

Πηγή: Ameco Online

Παράλληλα, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών από ελλειμματικό που ήταν από το 1948, έγινε το 2013 για πρώτη φορά πλεονασματικό, ήτοι στο 0,6% του ΑΕΠ ή 1,1 δις € περίπου (Γραφήματα 7 & 8, σελ 17-18), κυρίως λόγω της συμβολής του τουριστικού κλάδου στο ΑΕΠ και της μείωσης του εμπορικού ισοζυγίου στο έλλειμμα (Πίνακας 2 Παραρτήματος, σελ 46). Θα υποστηρίξαμε συνεπώς, πως τα δίδυμα ελλείμματα που αποτελούσαν διαχρονικά τους βασικούς δείκτες μακροοικονομικής ανισορροπίας, βελτιώθηκαν κατά πολύ, εφόσον θεωρήσουμε ως έτος βάσης το 2009. Όλες αυτές οι θετικές εξελίξεις στα δημοσιονομικά μεγέθη της χώρας συνοδεύτηκαν από την επιβεβαίωση του ΟΟΣΑ για την πρόοδο των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στη χώρα μας. Επιπλέον ο δείκτης PMI⁴¹ τον Ιανουάριο του 2014 κατέγραψε το υψηλότερο επίπεδο της τελευταίας εξαετίας (51,5) που αποτελεί ένδειξη επέκτασης της μεταποιητικής δραστηριότητας (Μουρμούρας, 2014). Τέλος, επιστέγασμα της βελτίωσης των δημοσιονομικών δεδομένων της χώρας

⁴⁰ Σύμφωνα με το Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής επετεύχθη το 2013 πρωτογενές πλεόνασμα της γενικής κυβέρνησης 1,2% (βάσει στοιχείων του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους). Η μεγάλη διαφορά που παρατηρείται μεταξύ των δύο μεγεθών αποδίδεται στην προσμέτρηση της επίπτωσης των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων στην περίπτωση του δημοσιονομικού ελλείμματος, που προκύπτει από τα στοιχεία των εθνικών λογαριασμών και βάσει του κριτηρίου σύγκλισης (ανακτηθέν από το Υπουργείο Οικονομικών-Εισηγητική έκθεση Κρατικού Προϋπολογισμού 2016)

⁴¹ Ο δείκτης Purchasing Manager's Index της εταιρείας Markit αποτελεί έναν σημαντικό δείκτη που μετράει τις εξελίξεις στον τομέα της μεταποίησης και βασικό δείκτη πρόβλεψης της πορείας της οικονομίας.

μας αποτέλεσε η επιστροφή της στις διεθνείς αγορές κεφαλαίων για δανεισμό, την 10/4/2014, κόντρα στην εκτίμηση του ΔΝΤ για έξοδο της το 2018⁴².

Δυστυχώς όμως, η έξοδος αυτή αποτέλεσε μία ευχάριστη παρένθεση στη δημοσιονομική προσαρμογή της Ελλάδας χωρίς ανάλογη συνέχεια, δεδομένου ότι με την αλλαγή της κυβέρνησης στις αρχές του 2015, άλλαξε η διαπραγματευτική πολιτική της χώρας και η εστίαση στην πιστή εφαρμογή του συμφωνηθέντος προγράμματος οικονομικής σταθεροποίησης, με άμεσο επακόλουθο την επί τα χείρω μεταβολή των δημοσιονομικών δεδομένων και συνεπώς της εικόνας της χώρας στο εξωτερικό, αναφορικά με την αξιοπιστία της και την άνοδο του κινδύνου χώρας (country risk).

Στο σημείο αυτό, αξιολογώντας τις οικονομικές πολιτικές που ακολουθήθηκαν εκ μέρους των δανειστών της χώρας, δε θα πρέπει να παραβλέψουμε πως αυτό που επιδιώκεται τόσο από το σκληρό πυρήνα των χωρών της Ευρωζώνης όσο και από το ΔΝΤ, είναι η μείωση της παρουσίας του κράτους και η μεγαλύτερη αυτορρύθμιση του καπιταλιστικού συστήματος της αγοράς. Ενδιαφέρουσα προσέγγιση όμως περί της αποτελεσματικότητας της αυστηρής δημοσιονομικής λιτότητας, του μεγέθους του κράτους και του κρατικού παρεμβατισμού, είναι αυτή του Minsky (1986) και των μετακεϋνσιανών. Αυτοί ανέδειξαν την ενδογενή αστάθεια του σύγχρονου καπιταλισμού, που λόγω της κερδοσκοπικής συμπεριφοράς του χρηματοπιστωτικού συστήματος μπορεί να επηρεάσει όλο το μακροοικονομικό σύστημα, προκαλώντας ύφεση και ανεργία. Ειδικότερα, στο μοντέλο του χρηματοπιστωτικού καπιταλισμού με σημαντική παρουσία του κράτους, όπως στην περίπτωση της Ελλάδας, οι εν λόγω θεωρητικοί υποστηρίζουν πως, όταν υφίσταται μεγάλο εμπορικό έλλειμμα, η επιλογή δραστικής μείωσης του δημοσιονομικού ελλείμματος μπορεί να οδηγήσει σε χρηματοπιστωτική αποσταθεροποίηση, αφού οι επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά δεν θα μπορέσουν εν τέλει να αποπληρώσουν τις δανειακές υποχρεώσεις τους λόγω της δημιουργηθείσας ύφεσης και ανεργίας. Το δημόσιο έλλειμμα (σε λογικά πλαίσια) στο παράδειγμα της Ελλάδας, σύμφωνα με τη θεωρία του Minsky μπορεί να δρα σταθεροποιητικά στην οικονομία, με τρόπο που να ενισχύει τη συνολική ζήτηση, το κέρδος, το εισόδημα και την απασχόληση. Αυτό βέβαια προϋποθέτει και την υποστήριξη από την κεντρική τράπεζα που λειτουργεί ως δανειστής «ύστατης προσφυγής» σε περίπτωση που απαιτηθεί παρέμβαση εάν παρατηρηθεί υψηλό χρέος, αποπληθωρισμός και ύφεση. Όμως ο ρόλος αυτός, στην περίπτωση της Ελλάδας, από την είσοδό της στην Ευρωζώνη έχει εκχωρηθεί, στην ΕΚΤ, άρα δε μπορεί να ισχύσει η εν λόγω θεωρία. Τέλος, στο πλαίσιο αυτής, θα πρέπει να επισημανθεί πως για να εφαρμοστεί, το ίδιο το δημοσιονομικό έλλειμμα, δε θα πρέπει να αποτελεί παράγοντα αποσταθεροποίησης του μακροοικονομικού συστήματος, όπως συμβαίνει με το δημόσιο χρέος της χώρας μας (Αργεΐτης, 2012). Έχει ενδιαφέρον ότι και το ίδιο το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο έχει υποστηρίξει σε έκθεσή του το 2012, πως η δημοσιονομική προσαρμογή δε θα πρέπει να είναι υπερβολική και ότι θα πρέπει να μειωθεί η ένταση αυτής, αφού διαφορετικά τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα (δηλαδή η μείωση του πρωτογενούς ελλείμματος ή η επίτευξη πλεονάσματος) δεν θα

⁴²Θα πρέπει βέβαια να επισημανθεί ότι το επιτόκιο δανεισμού 4,95% ήταν υψηλότερο από το 2-3% που ήταν το μεσοσταθμικό επιτόκιο που δανειζόταν η Ελλάδα μέσω των Μνημονίων, αλλά ως στρατηγική κίνηση υπερκερνά την απώλεια των επιπλέον τόκων που θα έπρεπε να καταβληθούν, καθόσον σηματοδοτεί μία απεμπλοκή της χώρας από τα μνημόνια και τη σταδιακή αύξηση της πιστοληπτικής διαβάθμισης της Ελλάδας από τους οίκους αξιολόγησης, συμπαρασύροντας παράλληλα με τη μείωση του κόστους δανεισμού της χώρας και τη μείωση του κόστους δανεισμού για τις εγχώριες τράπεζες και επιχειρήσεις

επιτευχθούν, καθώς θα προκληθεί ύφεση. Εκτός αυτού, είναι πιθανόν η βίαιη προσαρμογή να προκαλέσει κοινωνικές αντιδράσεις και πολιτική αστάθεια, παράγοντες που δε συμβάλλουν στη σταθεροποίηση της οικονομίας και την αξιόπιστη εικόνα της χώρας (International Monetary Fund, 2012). Σε αυτό το πλαίσιο το 1936 ο Keynes, στο κλασσικό πλέον βιβλίο του *“Η Γενική θεωρία της Απασχόλησης, του Τόκου και του Χρήματος”*, είχε υποστηρίξει πως όταν μία οικονομία είναι σε ύφεση, η δημοσιονομική λιτότητα και οι πρακτικές εξισορρόπησης του προϋπολογισμού θα επιτείνουν την ύφεση και θα αυξήσουν την ανεργία. Περαιτέρω, το 2012, ο Olivier Blanchard, πρώην επικεφαλής οικονομολόγος του ΔΝΤ, έχει υποστηρίξει σε κείμενο εργασίας του Ταμείου μαζί με τον Leigh Daniel, ότι η δημοσιονομική λιτότητα μπορεί να μην είναι τόσο αποτελεσματική, επειδή υποεκτιμάται η επίδραση των δημοσιονομικών πολλαπλασιαστών στο σχεδιασμό των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής, όπως έγινε και στη χώρα μας.

Επιπροσθέτως, λόγω των πολιτικών χειρισμών και του σπινάλ της ύφεσης που παγιδεύτηκε η χώρα από το 2010, μειώθηκαν τα προσδοκώμενα έσοδα του κράτους, των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών, με αποτέλεσμα να πληγεί καίρια το εγχώριο χρηματοπιστωτικό σύστημα και η χρηματοπιστωτική σταθερότητα της οικονομίας. Ως αποτέλεσμα αυτών, προκλήθηκε κρίση φερεγγυότητας και έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ των διαφόρων μερών του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Ειδικότερα, η επιβολή μέτρων λιτότητας από τους δανειστές, με σκοπό τη δημοσιονομική προσαρμογή, την εσωτερική υποτίμηση και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας στη χώρα μας, η οποία ήδη αντιμετώπιζε διαρθρωτικό πρόβλημα ανταγωνιστικότητας, προκάλεσε μεγάλη ύφεση (η οποία καθυστερεί τη δημοσιονομική προσαρμογή) και επιδείνωση των δημοσιονομικών μεγεθών. Συνεπεία τούτου, οι αγορές χρήματος και κεφαλαίων δεν εξέλαβαν ως καλό σημάδι την εξέλιξη αυτή, οδηγώντας σε απότομη αύξηση των επιτοκίων δανεισμού της Ελλάδας και προκλήθηκε κρίση εμπιστοσύνης και αδυναμία δανεισμού. Ειδικότερα, όπως φαίνεται και στο Γράφημα 2 (σελ 12), η απόδοση του 10ετούς ομολόγου της Ελλάδας από το 2010 περίπου έως τα μέσα του 2012 αυξήθηκε κατά 700% περίπου. Κορύφωση των προηγούμενων εξελίξεων, λόγω της αρχιτεκτονικής του ευρώ (σ.σ. μη δυνατότητα αναχρηματοδότησης των δανειακών υποχρεώσεων της κεντρικής κυβέρνησης από τον «δανειστή ύστατης προσφυγής» δηλαδή την Τράπεζα της Ελλάδος, που έχει εκχωρήσει το εκδοτικό της δικαίωμα), είναι η κρίση ρευστότητας, ο τραπεζικός πανικός με «φυγή» αποταμιεύσεων και κεφαλαίων και πρακτικά η στάση πληρωμών-χρεοκοπία. Στο πλαίσιο αυτό, μεταξύ Οκτωβρίου 2009 και Ιουνίου 2012, το ελληνικό τραπεζικό σύστημα παρουσίασε εκροή 88,9 δις € καταθέσεων (Τράπεζα της Ελλάδος, 2015), μεγάλο μέρος των οποίων είτε διακινήθηκε σε χρηματοπιστωτικά ιδρύματα του εξωτερικού είτε διακρατήθηκε υπό τη μορφή μετρητών εκτός τραπεζικού συστήματος. Παρόμοια συμπεριφορά των καταθετών παρουσιάστηκε την περίοδο από τον Νοέμβριο του 2014 έως και τον Ιούνιο του 2015, με νέα εκροή καταθέσεων ύψους 48 δις € περίπου και 130 περίπου δις € να απομένουν στο τραπεζικό σύστημα. Αυτό επηρέασε τόσο τη ρευστότητα των τραπεζών με την προσφυγή στον έκτακτο μηχανισμό ρευστότητας της ΕΚΤ⁴³ όσο και τις δημοσιονομικές εξελίξεις, αφού οι αποφάσεις της κυβέρνησης και η ασκούμενη δημοσιονομική πολιτική, το επίμαχο χρονικό διάστημα, εξαρτιόνταν άμεσα από τη διατήρηση των τραπεζών σε λειτουργία. Παράλληλα, η χορήγηση δανείων προς τις επιχειρήσεις και τους ιδιώτες

⁴³ η συνολική χρηματοδότηση των ελληνικών τραπεζών από το Ευρωσύστημα (ELA, πράξεις ΕΚΤ, κ.α.) την 22/10/2015 διαμορφώνεται περίπου στα 127,9 δις € (87,9 δις € E.L.A. + 40 δις € περίπου πράξεις απευθείας χρηματοδότησης από την ΕΚΤ)

κατέστη περαιτέρω προβληματική με ότι αυτό συνεπάγεται ως προς τον αρνητικό αντίκτυπο στο ΑΕΠ της χώρας.

Παράλληλα, η επιβολή ελέγχων στις εξαγωγές κεφαλαίων στο εξωτερικό από τον Ιούλιο του 2015 έχει ήδη προκαλέσει (και με αυξημένη πιθανότητα διεύρυνσης στο άμεσο μέλλον) προβλήματα στην παραγωγή των διαφόρων παραγωγικών μονάδων της ελληνικής οικονομίας οι οποίες βασίζονται στην εισαγωγή βιομηχανικού εξοπλισμού και απαιτούμενων κατά την παραγωγική διαδικασία υλικών. Προβλήματα προκαλούνται επίσης και στην επάρκεια καταναλωτικών αγαθών, που μεγάλο μέρος αυτών δεν καλύπτονται από την εσωτερική παραγωγή και αναγκαστικά εισάγονται.

Στο πλαίσιο των ανωτέρω, αξίζει να σημειωθεί πως ο δείκτης PMI τον Ιούλιο του 2015 κατέγραψε ιστορικό χαμηλό⁴⁴ στις 30,2 μονάδες από τις 46,9 μονάδες τον Ιούνιο, αποτέλεσμα της μείωσης των απαιτήσεων παραγωγής και των δυσκολιών που αντιμετώπισαν οι επιχειρήσεις του κλάδου στην αγορά υλικών και ημικατεργασμένων αγαθών για τη χρησιμοποίησή τους στην παραγωγική διαδικασία (Εφημερίδα “Η Καθημερινή”, 2015). Η δραματική μείωση αυτού του πρόδρομου δείκτη σηματοδοτεί νέο σπινάλ ύφεσης για την ελληνική οικονομία, αφού είναι πολύ πιθανή μια συρρίκνωση του μεταποιητικού κλάδου τους επόμενους μήνες. Θετική εξέλιξη στο χρονικό διάστημα Ιανουάριος-Ιούλιος 2015 ήταν η επίτευξη πλεονάσματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών κατά 0,4 δις €, βελτιούμενο κατά 3 δις € περίπου σε σχέση με την ίδια περίοδο του 2014. (Dimitriadou, 2015)

Όσον αφορά την εξέλιξη του ελλείμματος ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, για την περίοδο 2014-2015, αυτό κατατάσσονταν στην 81^η θέση της παγκόσμιας κατάταξης μεταξύ 144 χωρών και μετά από χώρες όπως η Μποτσουάνα και η Γουατεμάλα⁴⁵.

Τέλος, αναφορικά με την πραγματοποίηση επενδύσεων, η οποία αποτελεί σχεδόν τη μόνη διέξοδο για έξοδο της χώρας από το υφεσιακό σπινάλ, θα πρέπει να σημειωθεί πως το περιβάλλον αφερεγγυότητας και η κρίση εμπιστοσύνης στη χώρα μας επηρεάζει άμεσα εκτός από τις τωρινές και μελλοντικές καταναλωτικές και επιχειρηματικές αποφάσεις και τις επενδυτικές. Συνεπώς, ένας υποψήφιος επενδυτής είναι εξαιρετικά αμφίβολο εάν θα αποφασίσει να επενδύσει στη χώρα μας υπό αυτές τις συνθήκες αβεβαιότητας, αφερεγγυότητας και τις δυσοίωνες οικονομικές προβλέψεις, καθόσον για να έπραττε τοιουτοτρόπως θα έπρεπε η μελλοντικά προσδοκώμενη απόδοση ή η καθαρά παρούσα αξία της επένδυσής του, να υπερκερνά την τωρινή αξία της επένδυσής του, σε συνδυασμό με το ρίσκο επιτυχούς υλοποίησης αυτής.

2.3. Το 3ο μνημόνιο

2.3.1. Γενικά στοιχεία

Η χώρα μας έχοντας ήδη χρηματοδοτηθεί από τους πιστωτές με δύο πακέτα βοήθειας ύψους 240 δις € περίπου και χωρίς να έχει σταθεροποιήσει τα δημοσιονομικά της, οδηγήθηκε κυρίως από τις κυβερνητικές επιλογές και την μακρά αλλά ατελέσφορη περίοδο διαπραγματεύσεως, σε υπογραφή 3^{ου} Μνημονίου, εν μέσω της επιβολής κεφαλαιακών ελέγχων στο τραπεζικό σύστημα και αφού είχε προηγηθεί

⁴⁴ Για τα τελευταία 16 χρόνια που μετράται ο δείκτης από την Markit

⁴⁵ *Global Competitiveness Report 2014-2015* (2015), The World Economic Forum

το δημοψήφισμα περί της αποδοχής των όρων των πιστωτών-εταίρων τον Ιούλιο του 2015. Πριν την υπογραφή του 3^{ου} Μνημονίου, προηγήθηκε αίτημα της Ελληνικής κυβέρνησης την 8/7/2015 για παροχή δανείου μέσω του ESM, με σκοπό την αποκατάσταση της βιώσιμης ανάπτυξης, τη δημιουργία θέσεων εργασίας και τη μείωση των ανισοτήτων. Το πρόγραμμα ύψους 86 δις €, που εγκρίθηκε από τον ESM την 19/8/2015, αφορά την περίοδο 2015-2018 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015) και θα αξιολογείται-αναμορφώνεται ανά τετράμηνο, ανάλογα με την εφαρμογή των συμφωνηθέντων μέτρων, αναλύοντας με λεπτομέρεια και με χρονοδιαγράμματα τις πολιτικές, τα μέτρα και τα αποτελέσματα που πρόκειται να επιτευχθούν. Ειδικότερα το πρόγραμμα του 3^{ου} Μνημονίου βασίζεται σε τέσσερις (4) πυλώνες:⁴⁶

α) Αποκατάσταση της δημοσιονομικής σταθερότητας με την επίτευξη το 2018 διαχειρίσιμων δημοσιονομικών πρωτογενών πλεονασμάτων της τάξεως του 3,5% του Α.Ε.Π., μέσω συνδυασμού μέτρων όπως αναμόρφωσης του Φ.Π.Α. και του τρόπου καταβολής των συντάξεων, καταπολέμησης της φοροδιαφυγής και ενίσχυσης του μανάτζμεντ και ελέγχου των οικονομικών Υπηρεσιών.

β) Προστασία της οικονομικής σταθερότητας: Η Ελλάδα θα πρέπει να λάβει μέτρα για τον αποτελεσματικό χειρισμό των «κόκκινων» δανείων.

γ) Ανάπτυξη, ανταγωνιστικότητα και επενδύσεις: Προβλέπεται η λήψη μέτρων αναμόρφωσης της αγοράς εργασίας και ενέργειας εκ μέρους της ελληνικής κυβέρνησης.

δ) Σύγχρονο Κράτος και Δημόσια Διοίκηση: Αύξηση της αποδοτικότητας του δημοσίου τομέα στην παροχή υπηρεσιών. Αύξηση της αποδοτικότητας του δικαστικού συστήματος και καταπολέμηση της διαφθοράς. Οι αναμορφώσεις θα ενδυναμώσουν την θεσμική και επιχειρησιακή ανεξαρτησία φορέων όπως η ΕΛΣΤΑΤ και η Γενική Γραμματεία Δημοσίων Εσόδων.

2.3.2. Η δυννητική αποτελεσματικότητα του 3ου Μνημονίου

Αναλύοντας τους δημοσιονομικούς στόχους του 3^{ου} Μνημονίου, σε συνδυασμό με τα μέτρα που θα πρέπει να ληφθούν για την επίτευξη αυτών, μπορούμε εύκολα να συμπεράνουμε πως η συνταγή παραμένει επί τη βάση της, ίδια. Βέβαια, ήδη πριν τη σύναψη του νέου μνημονίου με τον ESM, με τις ψηφισθέντες την 16/7/2015 “Επείγουσες ρυθμίσεις για τη διαπραγμάτευση και σύναψη συμφωνίας με τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Στήριξης (Ε.Μ.Σ.) (Α’ 80)”, παρατηρούμε ότι περιλαμβάνονται εκ νέου, εμπροσθοβαρή μέτρα, κυρίως περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής και με σαφή υφεσιακό χαρακτήρα π.χ. αναμόρφωση συνταξιοδοτικού συστήματος, ή εφαρμογή των σχετικών διατάξεων για τη Σταθερότητα, το Συντονισμό και τη Διακυβέρνηση στο πλαίσιο της Ο.Ν.Ε. «με την εισαγωγή της ημιαυτόματης περικοπής δαπανών σε περίπτωση απόκλισης από τους φιλόδοξους στόχους του πρωτογενούς πλεονάσματος». Θετικό στοιχείο αποτελεί η μείωση των ετησίων στόχων επίτευξης πρωτογενών πλεονασμάτων, που επιτρέπει την αποδέσμευση πόρων και αυξάνει την πιθανότητα επιτυχίας του προγράμματος. Σε αυτήν την κατεύθυνση σημαντική είναι η μακροχρόνια διάρκεια του δανείου από τον ESM φτάνοντας τα 32,5 έτη με επιτόκιο περίπου 1% (Ε.Σ.Μ., 2015).

⁴⁶Memorandum of understanding between the European Commission acting on behalf of the European Stability Mechanism and the Hellenic Republic and the Bank of Greece (19/8/2015) ανακτηθέν από την ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2016)

Σχετικά με την ανάπτυξη για το 2015, προβλέπεται μηδενικός ρυθμός ανάπτυξης (Υπουργείο Οικονομικών-Εισηγητική έκθεση Κρατικού Προϋπολογισμού 2016). Η σημαντική καθυστέρηση στην σύναψη συμφωνίας με τους εταίρους και η συρρίκνωση της ρευστότητας στο τραπεζικό σύστημα και κατ'επέκταση στην ελληνική οικονομία, δυσχέραναν κατά πολύ τις όποιες αναπτυξιακές προοπτικές για το 2015, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της ελληνικής κυβέρνησης κατά το τέταρτο τετράμηνο του 2014. Θα πρέπει να τονισθεί πάντως, ότι αρκετά σημαντικός παράγοντας που έχει συμβάλει στην αποσταθεροποίηση της ελληνικής οικονομίας, την απώλεια τραπεζικής πίστης, τη μείωση του ρυθμού χορήγησης δανείων και πραγματοποίησης επενδύσεων, αποτέλεσε η εφαρμογή των μέτρων ελέγχων στην κίνηση κεφαλαίων (capital controls), η αρνητική επίδραση των οποίων δεν έχει εισέτι αποτυπωθεί με μακροοικονομικούς όρους. Από την άλλη πλευρά, προσφάτως εκδοθείσα έρευνα της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος (Mylonas, Magginas, Alevizopoulou, Gouveli, 2015), υποβαθμίζει τον αντίκτυπο των κεφαλαιακών ελέγχων και της τραπεζικής αργίας στο ΑΕΠ, υποστηρίζοντας πως η προετοιμασία των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών με τρόπους όπως η διακράτηση μετρητών εκτός τραπεζικού συστήματος, η επίσπηση των εισαγωγών παραγωγικών πόρων και πρώτων υλών το 1^ο εξάμηνο του 2015, η ηλεκτρονική τραπεζική, η εκτός Ελλάδος διακίνηση κεφαλαίων μέσω αλλοδαπών τραπεζών για την πληρωμή προμηθευτών κ.λπ., μείωσε την αρνητική επίδραση στο ΑΕΠ, που αρχικά αναμένονταν μεγάλη. Το βασικότερο ενδεχόμενο πάντως είναι ο αντίκτυπος των capital controls να έχει μία μεταφερόμενη αρνητική επίδραση στο ΑΕΠ το 2016 και ειδικά το 2^ο εξάμηνο, βάσει των αρνητικών επιρροών στην κατανάλωση και στην επένδυση, οι οποίες βασίζονται στην ομαλή λειτουργία του τραπεζικού συστήματος.

Όσον αφορά το χρέος, οι προοπτικές εξυπηρέτησης είναι καλύτερες από την προηγηθείσα περίοδο, καθόσον με τη νέα συμφωνία μειώνεται περαιτέρω το μέσο επιτόκιο δανεισμού και αυξάνεται η περίοδος αποπληρωμής, με αποτέλεσμα την εξοικονόμηση πόρων που δύνανται να διατεθούν στην αποπληρωμή τοκοχρεολυσίων και σε αναπτυξιακές δράσεις. Παράλληλα, η διάρκεια του νέου προγράμματος δίνει τη δυνατότητα προγραμματισμού και ωρίμανσης των κύριων διαρθρωτικών μέτρων που απαιτούν μεγαλύτερη περίοδο εφαρμογής και απόδοσης αποτελεσμάτων. Σημειώνεται πάντως, πως σχετικά με την ελάφρυνση του χρέους της χώρας, κατά το χρόνο σύνταξης της παρούσας εργασίας, δεν έχουν αποφασιστεί τελικά μέτρα από τους εταίρους στην Ευρωζώνη και το ΔΝΤ και οι σχετικές διαπραγματεύσεις συνεχίζονται.

Στη δυσοίωση πρόβλεψη περί μη επιτυχούς εφαρμογής των μέτρων του τελευταίου μνημονίου και ειδικότερα στις επιπτώσεις τους στο ρυθμό ανάπτυξης, συνηγορεί και η προσφάτως εκδοθείσα έκθεση του Τμήματος Οικονομικών Αναλύσεων και Χρηματοοικονομικών Αγορών της τράπεζας Eurobank (Μονοcroussos, 2015) σχετικά με τις υφεσιακές επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας του 3^{ου} Μνημονίου. Ειδικότερα, βασίζόμενη στα αποτελέσματα της άσκησης προσομοίωσης, στην εν λόγω έκθεση αναφέρεται πως η λήψη εμπροσθοβαρών μέτρων λιτότητας εν μέσω βαθέως υφεσιακού περιβάλλοντος, όπως αυτό που αντιμετώπισε η Ελλάδα στα πρόσφατα χρόνια, ως τακτική, μπορεί να αποδειχθεί «αυτο-ηττώμενη». Εν αντιθέσει με αυτήν την επιλογή, η λήψη μέτρων δημοσιονομικής προσαρμογής όταν η οικονομία ήδη θα είχε ήδη αρχίσει να ανακάμπτει, θα μπορούσε ενδεχομένως να φέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα.

2.3.3. Τρέχουσες δημοσιονομικές εξελίξεις-Προβλέψεις

Στο πλαίσιο της αξιολόγησης της δυνατότητας αποτελεσματικής εφαρμογής των μέτρων του 3^{ου} Μνημονίου, χρήσιμη είναι και η αποτύπωση των εξελίξεων στα δημοσιονομικά δεδομένα της χώρας, καθώς και οι προβλέψεις για το κλείσιμο του έτους καθώς και του 2016. Ειδικότερα σύμφωνα με προσφάτως εκδοθείσα έκθεση του ΔΝΤ⁴⁷, προβλέπεται ύφεση -2.3% για το 2015⁴⁸ (η οποία δεν επιβεβαιώνεται από την Εισηγητική Έκθεση του Κρατικού Προϋπολογισμού έτους 2016, που προβλέπει μηδενικό ρυθμό ανάπτυξης) και -1.3% για το 2016. Αξίζει να σημειωθεί πως το ΔΝΤ στην ίδια Έκθεση, προβλέπει το 2020 ανάπτυξη στη χώρα μας ύψους 2.4% του ΑΕΠ. Αναφορικά με την πορεία του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών το 2015, προβλέπει πλεόνασμα 0,7%⁴⁹, ενώ το 2016, 1.5%. Παράλληλα αναφέρει, πως ο πληθωρισμός θα μηδενιστεί το 2016, ενώ η ανεργία από το 26,8% το τέλος του 2015 θα ανέλθει στο 27.1% το 2016.

Σύμφωνα με την Εισηγητική Έκθεση του Κρατικού Προϋπολογισμού 2016, επιβεβαιώνεται η πρόβλεψη του ΔΝΤ σχετικά με την ύφεση στην ελληνική οικονομία το 2016, με την επίτευξη πρωτογενούς δημοσιονομικού αποτελέσματος κατά 0,53% (με τη μεθοδολογία της Σύμβασης Χρηματοοικονομικής Διευκόλυνσης). Με την εφαρμογή της μεθόδου του Ευρωπαϊκού Συστήματος Λογαριασμών το ισοζύγιο της Γενικής Κυβέρνησης προβλέπεται αρνητικό κατά -2,1% ή δημιουργία ελλείμματος ύψους 3,695 δις €. Όσον αφορά το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων προβλέπεται αύξηση των δαπανών κατά 5,2% σε σχέση με το 2015, ήτοι στα 6,75 δις € συνολικά. Εξάλλου, ύστερα από αίτημα της Τράπεζας της Ελλάδος, σύμφωνα με την απόφαση του ΔΣ της ΕΚΤ την 3/12/2015, η τελευταία μείωσε το ανώτατο όριο παροχής ρευστότητας στις ελληνικές τράπεζες στα 77,9 δις €, κίνηση που αντανάκλα τη βελτίωση της ρευστότητας στις ελληνικές τράπεζες, τη σταθεροποίηση των ροών των ιδιωτικών καταθέσεων και την πρόοδο στην ανακεφαλαιοποίηση των τεσσάρων συστημικών τραπεζών⁵⁰. Σημειώνεται πάντως, πως σύμφωνα με τα τελευταία δημοσιοποιηθέντα στοιχεία από την ΕΛ.ΣΤΑΤ.⁵¹, βάσει των προσωρινών στοιχείων των εθνικών λογαριασμών του 3^{ου} τριμήνου, ο ετήσιος ρυθμός μείωσης του πραγματικού ΑΕΠ με βάση εποχικά διορθωμένα στοιχεία διαμορφώθηκε στο -1,11% με τάσεις ομαλοποίησης, όπως υποδεικνύει και ο πρόδρομος δείκτης PMI.

Όσον αφορά το χρέος, σύμφωνα με στοιχεία του ΟΔΔΗΧ, το τρίτο τρίμηνο του 2015 αυτό κυμάνθηκε στα 314,552 δις €, εκ των οποίων 74,72 δις € αφορούν ομόλογα και βραχυπρόθεσμους τίτλους και 239,8 δις € σε δάνεια, μεταξύ των οποίων και αυτά του Μηχανισμού Στήριξης.⁵² Σύμφωνα με την πρόβλεψη της Εισηγητικής Έκθεσης του Κρατικού Προϋπολογισμού 2016 το ενοποιημένο χρέος της Γενικής Κυβέρνησης αναμένεται να φθάσει το τέλος του 2015 στα 316,5 δις € ή 180,2% του ΑΕΠ και το 2016 στα 327,6 δις € ή 187,8% του ΑΕΠ.

⁴⁷ “World Economic Outlook: Adjusting to lower commodities prices”, (2015), IMF, σ. 32

⁴⁸ Σχετική έκθεση του Τμήματος Οικονομικών Αναλύσεων της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδας. μειώνει το ύψος της ύφεσης για το 2015 στο -1,3% στο (Mylonas, Magginas, Alevizopoulou, Gouveli, 2015).

⁴⁹ Βάσει της Εισηγητικής Έκθεσης του Κρατικού Προϋπολογισμού 2016 το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών για την περίοδο Ιανουάριος-Σεπτέμβριος 2015 παρουσίασε πλεόνασμα 1,8 δις €.

⁵⁰ Τράπεζα της Ελλάδος, Δελτίο τύπου της 3/12/2015

⁵¹ Ελληνική Στατιστική Αρχή, Δελτίο τύπου της 27/11/2015

⁵² ΟΔΔΗΧ, Δελτίο τύπου Σεπτεμβρίου 2015

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η οικονομική ύφεση, στην οποία έχει περιέλθει η χώρα επί επτά συναπτά έτη, είναι η μεγαλύτερη μεταπολεμικά, αφού το ΑΕΠ την περίοδο 2009-2013 υποχώρησε κατά 25% και παραμένει η διπλή κρίση του κρατικού χρέους και του τραπεζικού τομέα της χώρας. Κύριοι παράγοντες που συνέβαλλαν στη μείωση του ΑΕΠ την περίοδο 2009 έως σήμερα αποτελούν η παγίδα του χρέους με την συσσώρευση των απαιτήσεων αποπληρωμής τοκοχρεωλυσίων, η πτώση του γενικού επιπέδου των τιμών και η παρατεταμένη οικονομική στασιμότητα, που δεν διαφαίνεται ότι ανταποκρίνεται σε κυκλικού χαρακτήρα διακυμάνσεις. Μάλιστα, η κρίση στη χώρα μας υποστηρίζεται από διάφορους συγγραφείς πως έχει λάβει χαρακτηριστικά υστέρησης (hysteresis), δηλαδή ότι η κρίση θα έχει μεγάλη διάρκεια και ένταση. Ειδικότερα, η επίμονη ύφεση έχει προκαλέσει μόνιμα προβλήματα διαρθρωτικού χαρακτήρα (αποβιομηχάνιση-απομείωση ανθρώπινου κεφαλαίου λόγω υψηλής ανεργίας και μετανάστευσης) με αποτέλεσμα η Ελλάδα να οδηγείται σε αποεπένδυση και διάβρωση του μελλοντικού ρυθμού ανάπτυξης και ευημερίας της (Μουρμούρας, 2014).

Δυστυχώς τα οικονομικά στοιχεία σε σχέση με την εκτίμηση της πορείας της ελληνικής οικονομίας από την ΤτΕ, το ΔΝΤ, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και άλλων μερών επιβεβαιώνουν τις αρνητικές προοπτικές. Ενδεικτικά σημειώνεται πως το ΔΝΤ σε πρόσφατη έκθεσή του περί της εκτίμησης της διαχειρισσιμότητας του ελληνικού χρέους⁵³ αναφέρει ότι λόγω της ασθενούς εφαρμογής των οικονομικών μέτρων που είχαν αποφασιστεί με το 2ο Μνημόνιο, τα χαμηλά πρωτογενή πλεονάσματα οδηγούν σε νέες χρηματοδοτικές ανάγκες που καθιστούν μη «βιώσιμο» το ελληνικό χρέος. Για αυτό το λόγο, έχει την άποψη πως οι υφιστάμενες εκδόσεις ομολόγων θα πρέπει να επεκταθούν ως προς την ημερομηνία λήξης τους, ενώ παράλληλα η Ελλάδα θα πρέπει να χρηματοδοτηθεί εκ νέου με νέο δάνειο από τους Ευρωπαίους δανειστές/εταίρους της, με παρόμοιους ευνοϊκούς όρους. Εάν όμως το πακέτο αναμόρφωσης αδυνατίσει ως προς την αυστηρή εφαρμογή των πολιτικών αναμόρφωσης⁵⁴, τότε θα καταστεί αναγκαίο ένα «κούρεμα» του ελληνικού χρέους.

Η πορεία της ελληνικής οικονομίας από την είσοδο στην Ευρωζώνη μέχρι και σήμερα, λαμβάνοντας υπόψη τις δημοσιονομικές πολιτικές που ακολουθήθηκαν αυτήν την περίοδο, δε θα έπρεπε να μας εκπλήσσει. Διαχρονικά μετά την μεταπολίτευση η δημοσιονομική πολιτική χαρακτηριζόταν από ελλειμματικούς προϋπολογισμούς, που στην πλειοψηφία τους συνοδεύονταν από ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, ως απόρροια του μόνιμου ελλειμματικού εμπορικού ισοζυγίου. Παράλληλα, δεν προωθήθηκαν στο βαθμό που θα έπρεπε οι παραγωγικές επενδύσεις, ενώ το μικρό ποσοστό απορρόφησης των ευρωπαϊκών κονδυλίων ενέτειναν το πρόβλημα των λιγοστών αναπτυξιακών προγραμμάτων. Παράλληλα δε, είναι αμφίβολο λόγω της διαχέουσας διαφθοράς στον επιχειρηματικό και το δημόσιο τομέα, σε ποιο ποσοστό τα κονδύλια που απορροφήθηκαν από την Ε.Ε. χρηματοδότησαν, στο βαθμό που προοριζόταν, επενδύσεις και όχι τους ιδιωτικούς λογαριασμούς των εμπλεκομένων μερών.

⁵³ Greece Preliminary Draft Debt Sustainability Analysis, IMF Country Report No 15/165, (2015)

⁵⁴ Ειδικότερα το Δ.Ν.Τ. αναφέρει στην ίδια έκθεση ότι εάν τα πρωτογενή πλεονάσματα μειωθούν κάτω του 3,5% του ΑΕΠ, ο πραγματικός ρυθμός ανάπτυξης δεν ανέλθει στο 1^{1/2} του ΑΕΠ και δεν υπάρξουν έσοδα από αποκρτικοποιήσεις περίπου 500 εκ. € ετησίως τότε θα αυξηθεί το κόστος εξυπηρέτησης του χρέους καθώς και λόγος χρέους/Α.Ε.Π.

Δυστυχώς, το ελληνικό καπιταλιστικό σύστημα διαμορφώθηκε στη σημερινή του μορφή, στρεβλό, αδύναμο και μη ανταγωνιστικό κυρίως λόγω της «κουλτούρας»⁵⁵ και της αναδιανεμητικής κερδοφορίας του επιχειρηματικού και τραπεζικού τομέα της οικονομίας». Επίσης, η δημοσιονομική πολιτική που ασκήθηκε όλα τα χρόνια μετά τη μεταπολίτευση δεν εκτίμησε στο βαθμό που θα έπρεπε, το πιστωτικό ρίσκο της ελληνικής οικονομίας, ενώ υπερεκτίμησε το περιθώριο περαιτέρω δανεισμού της χώρας χωρίς τη δημιουργία κινδύνου, εκθέτοντας αυτή σε μία μη βιώσιμη κατάσταση μόχλευσης και καταλήγοντας σε μία «παγίδα χρεοκοπίας». Τέλος, ως σημαντικό στοιχείο διαμόρφωσης της σημερινής οικονομικής κατάστασης, θα σημειώναμε το διαχωρισμό άσκησης δημοσιονομικής πολιτικής και τεχνολογικής-βιομηχανικής πολιτικής, ο οποίος δε συνέβαλε στη δημιουργία αναπτυξιακής κουλτούρας, παρά στη διατήρηση του παρασιτικού ελληνικού μοντέλου καπιταλισμού. Περαιτέρω, το συγκεκριμένο μοντέλο καπιταλισμού, ευνόησε και συνεχίζει να ευνοεί τη μη εξυπηρέτηση του δημοσίου χρέους της χώρας και τη συνεχή του συσσώρευση, αφού η τεχνολογική και βιομηχανική παραγωγή δεν μπορεί να δημιουργήσει πλεονάζουσα ρευστότητα για να ικανοποιήσει αυτήν την ανάγκη (Αργείτης, 2012).

⁵⁵ Η επιχειρηματική κουλτούρα όπως έχει διαμορφωθεί στην Ελλάδα μετά την μεταπολίτευση, ενδεχομένως να παίζει βασικό ρόλο στη δημιουργία της δημοσιονομικής κρίσης. Μεγάλο μέρος των επιχειρηματιών επιδιώκει την κερδοφορία μέσω μη παραγωγικών και παρασιτικών μηχανισμών και άλλοι αποτελούν το είδος του επιχειρηματία που αναφέρει ο Veblen (1904), ο οποίος επιδιώκει το κέρδος μέσω κερδοσκοπικών πρακτικών, παρουσιάζοντας στοιχεία επιδεικτικής κατανάλωσης και πλουτισμού, ανακτηθέν από (Αργείτης, 2012)

Πολλοί επέκριναν βέβαια τις Κυβερνήσεις της Ελλάδας από το 2010 μέχρι και σήμερα, σχετικά με τη διαπραγματευτική τους τακτική και την υπογραφή των δανειακών συμβάσεων, στο πλαίσιο των Μνημονίων I, II & III, υποστηρίζοντας πως θα μπορούσαν να είχαν επιτευχθεί συμφωνίες με περισσότερα οφέλη για τη χώρα μας. Είναι σχετικό όμως κατά πόσο θα μπορούσε να επιτευχθεί κάτι τέτοιο στη θεωρία, καθόσον όσο χειρότερη είναι η χρηματοπιστωτική κατάσταση ενός μέρους που διαπραγματεύεται για τη λήψη δανείου, τόσο μικρότερη είναι η διαπραγματευτική ισχύς στη σύναψη αυτού του συμβολαίου δανεισμού και στην επίτευξη ευνοϊκών όρων στο κόστος δανεισμού, στις εγγυήσεις που γίνονται αποδεκτές (collaterals), στο ποσό που απομειώνονται αυτές και στην αξία πώλησης περιουσιακών του στοιχείων (π.χ. αποκρατικοποιήσεις). Στην περίπτωση της Ελλάδας, μόνο ο κίνδυνος διάδοσης συστημικής κρίσης στο ευρύτερο χρηματοπιστωτικό σύστημα ή αλλιώς «κίνδυνος ντόμινο», που θα δημιουργούνταν από ενδεχόμενο «κούρεμα» ομολόγων τα οποία κατά την υπογραφή του 1^{ου} Μνημονίου διακρατούσαν οι διεθνείς πιστωτές, [που στην πράξη πραγματοποιήθηκε αλλά με τους όρους των δανειστών ως Private Sector Involvement (PSI) το Μάρτιο του 2012 & PSI+], θα μπορούσε να λογιστεί ως διαπραγματευτικό χαρτί, κατά τη διαβούλευση με τους εταίρους-δανειστές. Ενδεχομένως σε αυτό το πλαίσιο σημαντικό διαπραγματευτικό ρόλο θα μπορούσε να είχε και η γεωπολιτική θέση της Ελλάδας σε μία περιοχή με εύθραυστες ισορροπίες, με εμφυλίους πολέμους, με την προέλαση του I.S.I.S. στις μουσουλμανικές χώρες και με διαρκείς πολιτικές αναταραχές.

Πλέον των ανωτέρω, οι δημοσιονομικές πολιτικές που επιβλήθηκαν κατά τη διάρκεια της κρίσης και εν μέσω ύφεσης, με δραστικό περιορισμό των δαπανών και μείωση των μισθών-συντάξεων, ήταν αναποτελεσματικές και βύθισαν την οικονομία σε μεγαλύτερη ύφεση. Είναι αυταπόδεικτο πως η κρίση χρέους στη χώρα μας ενδεχομένως να απαιτήσει πολιτικές αποφάσεις από τις χώρες της Ευρωζώνης, οι οποίες θα πρέπει να επιδείξουν μεγαλύτερη αλληλεγγύη από ότι σήμερα. Σίγουρα η μετάθεση της ημερομηνία λήξης των ομολόγων που θα πρέπει να αποπληρώσει η χώρα μας, σε συνδυασμό με τη μείωση του επιτοκίου τους, είναι ένα πολύ σημαντικό βήμα προς την κατεύθυνση αυτή, όμως τα γεγονότα έως σήμερα έχουν δείξει πως οι ελληνικές κυβερνήσεις δεν πετυχαίνουν τους στόχους που τίθενται από τα Μνημόνια, με αποτέλεσμα τη διατήρηση ή ακόμα και αύξηση του χρέους. Πολύ σωστά επισημαίνει το περιοδικό Economist ότι: *«όπως η Ιαπωνία, η Ευρωζώνη, έχει ένα εσωτερικό και όχι εξωτερικό πρόβλημα με το χρέος. Παρόλα αυτά η κρίση έχει δείξει πως δεν υπάρχει αρκετή πολιτική αλληλεγγύη για την απευθείας υποστήριξη του διαμοιρασμού του χρέους. Οι εντός Ευρώπης μεταφορές χρημάτων είναι ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος στο οποίο κάθε βοήθεια προς την Ελλάδα είναι απώλεια για τις συμμετέχουσες στο μπλοκ χώρες»* (Ηλεκτρονική έκδοση περιοδικού Economist, 11/7/2015).

Αναφορικά με το χρέος, αξίζει να σημειωθεί και η άποψη ορισμένων οικονομολόγων, πως ο αποπληθωρισμός είναι το κυριότερο πρόβλημα, καθώς παρατείνει το φαύλο κύκλο της ύφεσης και του χρέους, δεδομένου ότι το εισόδημα των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών, όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και σε όλη την Ευρώπη μειώνεται σε ονομαστικούς όρους (Toporowski, 2011).

Στο προαναφερθέν πλαίσιο, θα πρέπει επίσης να επισημάνουμε ότι η χώρα μας, όπως και οι υπόλοιπες περιφερειακές πιο αδύναμες οικονομίες, έχουν ΑΕΠ χαμηλότερο από εκείνο των πιο αναπτυγμένων της Ευρωζώνης και παράλληλα αντιμετωπίζουν προβλήματα τα οποία είναι εγγενή στα διαφορετικά προβλήματα

ανάπτυξης, τα διαφορετικά επίπεδα ανταγωνιστικότητας και τις αποκλίσεις που προκύπτουν από τις διαφορετικές οικονομικές πολιτικές που εφαρμόζει κάθε χώρα-μέλος. Ως εκ τούτου, μία τροποποίηση των κανόνων λειτουργίας της ΟΝΕ επιβάλλεται να πραγματοποιηθεί, προκειμένου να αντισταθμιστούν οι ανισορροπίες του συστήματος και δει μια ενιαία οικονομική διακυβέρνηση (Σημίτης, 2012).

Τέλος, ενδιαφέρουσα αντιπρόταση για τη δυνατότητα σταδιακής μείωσης του χρέους θα μπορούσε να είναι η μετατροπή των διμερών δανείων που παρέχουν οι χώρες της Ευρωζώνης, το EFSF και ο ESM, σε ομόλογα S.R.I. (κοινωνικά υπεύθυνες επενδύσεις). Παρεμφερής πρακτική σε σχέση με αυτή την πρόταση αποτέλεσε η συμφωνία που επετεύχθη μεταξύ των δυτικών χωρών (Paris club) και της Πολωνίας το 1991, που προέβλεπε τη μείωση του χρέους της με την προϋπόθεση πραγματοποίησης δομημένης αναμόρφωσης της οικονομίας της (Eichengreen, Allen, Evans, 2015).

Προτάσεις ως προς το νέο προσανατολισμό της δημοσιονομικής πολιτικής⁵⁶

Αξιολογώντας ως κύριο πρόβλημα της χώρας, το ίδιο το μέγεθος και τη δομή του κράτους, που αποτελεί το μηχανισμό δημιουργίας ελλειμμάτων ως μέσο για τη δημιουργία εισοδημάτων στον ιδιωτικό τομέα, λόγω της παρασιτικής φύσης του τελευταίου και του μοντέλου ανάπτυξης της οικονομίας, προτείνονται τα ακόλουθα μέτρα ως βάση για τη μετάλλαξη του κράτους και την εμφύσηση νέας αναπτυξιακής πνοής στην ελληνική οικονομία:

1. Αξιοπιστία στην οικονομική πολιτική (Λιαργκόβας και Ρεπούσης, 2011).
2. Θέσπιση κινήτρων για αύξηση των ιδιωτικών επενδύσεων-Περαιτέρω προώθηση έργων ΣΔΙΤ⁵⁷. Χρηματοδότηση δράσεων από την Ε.Ε. (Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά Ταμεία, Ε.Τ.Επ κλπ).
3. Μείωση των μη παραγωγικών («καταναλωτικών») δαπανών του κράτους (π.χ εξοπλιστικά προγράμματα, κλείσιμο περιττών-μη παραγωγικών δημόσιων οργανισμών).
4. Αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας.
5. Λήψη διαρθρωτικών μέτρων στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών, με σκοπό τη διευκόλυνση της εισόδου νέων επιχειρήσεων, την αύξηση του ανταγωνισμού και την ενθάρρυνση της καινοτομίας (Τράπεζα της Ελλάδας, 2015).
6. Εφαρμογή βραχυπρόθεσμων οικονομικών εργαλείων για την άμεση τόνωση της συνολικής ζήτησης (Μουρμούρας, 2015), αφού για να επιτευχθεί ο τελικός στόχος της ανάκαμψης της οικονομίας, δεν αρκεί μόνο η αύξηση του παραγόμενου προϊόντος, αλλά και της ζήτησης που θα το απορροφήσει.
7. Στροφή στην πραγματική οικονομία. Υλοποίηση βιομηχανικών επενδύσεων-Ανασυγκρότηση των επιχειρήσεων (Business Process Reengineering) (Μουρμούρας, 2015) - Χρηματοδότηση επιχειρήσεων τύπου Start up, με έμφαση στις εξαγωγές-τουρισμό-υπηρεσίες.
8. Σταθερό και διαρκές φορολογικό σύστημα. Αντιμετώπιση φοροδιαφυγής και εισφοροδιαφυγής-Διεύρυνση της φορολογικής βάσης. Μείωση του φορολογικού

⁵⁶ Περιοριζόμενες στους περιορισμούς που θέτει η δημοσιονομική προσαρμογή του Μνημονίου

⁵⁷ 1 δις € επενδύσεις με δημοσιονομικό πολλαπλασιαστή 2, υπολογίζεται ότι αυξάνει το Α.Ε.Π. 2 δις € περίπου.

συντελεστή για τις επιχειρήσεις ακολουθώντας το Ιρλανδικό μοντέλο και προσελκύοντας πολυεθνικές επιχειρήσεις που θα πραγματοποιήσουν άμεσες ξένες επενδύσεις. Σε αυτό το πλαίσιο, το ήδη αρκετά καταρτισμένο ελληνικό ανθρώπινο δυναμικό, μπορεί να είναι πλεονέκτημα για την αποτελεσματική εφαρμογή αυτού του μέτρου και συνολικού σχεδίου επενδύσεων.

9. Καταπολέμηση της διαφθοράς^{58,59} -Σπάσιμο της διαπλοκής μεταξύ επιχειρηματιών και κράτους. Μόνο η μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος μέσω της μείωσης των μισθών, ή της αύξησης των φόρων, δεν επαρκεί για την προσέλκυση επενδύσεων για να επιτευχθεί ο στόχος της ανάπτυξης. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει επίσης να επισημάνουμε τη σημασία ύπαρξης περιβάλλοντος βεβαιότητας για τους υποψήφιους επενδυτές, καθώς η επιχειρηματική απόφαση για επένδυση στη χώρα μας θα πρέπει, σε έναν ορθολογικό επενδυτή, να συμβαδίζει με αναλόγου ρίσκου, προσδοκώμενες υψηλότερες αποδόσεις (εισροές) σε σχέση με τα έξοδα (εκροή) της επένδυσης αυτής.

10. Άνοιγμα της αγοράς επαγγελματιών, ιδιωτικοποιήσεις, αποκρατικοποιήσεις.

Όλα τα ανωτέρω, με την αποδοχή τους από την κοινωνία ως απαραίτητα βήματα για την ανάπτυξη της οικονομίας και τον εκσυγχρονισμό του κράτους, θα πρέπει να συνδυαστούν με εκτεταμένη αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους σε συνεννόηση με τους πιστωτές της χώρας (ΕΚΤ - χώρες Ευρωζώνης - ΔΝΤ) και επιμήκυνση του χρόνου λήξης των ομολόγων, με ταυτόχρονη μείωση του επιτοκίου δανεισμού. Με αυτόν τον τρόπο αποδεδειγμένα ετησίως σημαντικοί οικονομικοί πόροι, επιτυγχάνοντας τόσο ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς ή και μικρά πρωτογενή πλεονάσματα, τηρώντας τις επιταγές των Μνημονίων αλλά και κατανέμοντας μέρος από αυτούς τους πόρους σε επενδύσεις για την επίτευξη ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας. Περαιτέρω, η κρίση χρέους στην Ελλάδα, κατέδειξε ένα κενό στη Συνθήκη του Μάαστριχτ, ότι δηλαδή μια χώρα- μέλος της Ευρωζώνης είναι εφικτό να χρεοκοπήσει. Από ευρωπαϊκής πλευράς, θα πρέπει να αλλάξει άρδην η αρχιτεκτονική της Ευρωζώνης. Θα πρέπει να επιδειχθεί μεγαλύτερη-πραγματική αλληλεγγύη και αμοιβαιοποίηση του χρέους, καθώς μέχρι σήμερα ασκούνται νεοφιλελεύθερες δημοσιονομικές πολιτικές από μερκαντιλιστικά κράτη (Αργείτης, 2012) και η Ε.Ε. έχει αποκλίνει από το όραμα της ουσιαστικής ενοποίησης και σύγκλισης των χωρών. Ως εκ τούτου, η δημοσιονομική ενοποίηση των πολιτικών των χωρών μελών της Ευρωζώνης κρίνεται απολύτως αναγκαία προκειμένου να καταστεί το πλαίσιο της ΟΝΕ συμβατό με τις απαιτήσεις του κοινού νομίσματος, του ευρώ⁶⁰. Δε θα πρέπει να ξεχνάμε άλλωστε, πως η απόφαση για τη δημιουργία του κοινού νομίσματος και κατ'επέκταση της ευρωζώνης, πάρθηκε ύστερα από πρωτοβουλία του γαλλο-γερμανικού άξονα, έχοντας ως οδηγό και κίνητρο την υψηλή πολιτική και την ειρήνη

⁵⁸ Ενδεικτικά αναφέρεται πως η χώρα μας το 2014 βρισκόταν στην 69^η θέση του δείκτη αντίληψης διαφθοράς (Corruption Perceptions Index-CPI) σε σύνολο 175 χωρών, σύμφωνα με την έκθεση της Διεθνούς Διαφάνειας, σε άρθρο της (Καραμανώλη, 2014) ανακτηθέν από

<http://www.kathimerini.gr/794313/article/epikairothta/ellada/yyhlos-o-deikths-diaf8oras>

⁵⁹ Σύμφωνα με εκτίμηση του Γενικού Επιθεωρητή Δημόσιας Διοίκησης Ρακιντζή Λ. το κόστος της διαφθοράς στην Ελλάδα υπολογίζεται στα 33 δις € ετησίως, σε άρθρο του (Κολεσίδη, 2015) ανακτηθέν από

<http://www.amna.gr/article/91075/L.-Rakintzis:-Gia-na-katapolemithei-i-diafthora-apaiteitai-politiki-boulisi>

⁶⁰ Αναλυτικό υπόμνημα του Άτυπου Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 12^{ης} Φεβρουαρίου 2015, “Προετοιμασία των επόμενων βημάτων για τη βελτίωση της οικονομικής διακυβέρνησης στη ζώνη του ευρώ”, διαθέσιμο στο ec.europa.eu/priorities/docs/analytical_note_el.pdf

στην Ευρώπη, παρά τα οικονομικά (Tsoukalis, 2010). Δραστικά μέτρα, όπως η έκδοση ευρωομολόγου⁶¹ ή η ευρωπαϊκή εγγύηση των τραπεζικών καταθέσεων, κρίνεται πως θα συμβάλλουν στην εγκαθίδρυση κλίματος εμπιστοσύνης στους πολίτες της Ε.Ε. και στην οριστική απομάκρυνση από τέτοιου είδους κρίσεις (κρατικού χρέους-τραπεζικού συστήματος). Τέλος, τα οφέλη από την εφαρμογή τέτοιων χρηματοοικονομικών πολιτικών θα μπορούσαν ενδεχομένως να πολλαπλασιαστούν από την προώθηση μιας αναπτυξιακής ατζέντας από την Ε.Ε., απομακρυνόμενη οριστικά από τις πολιτικές αυστηρής δημοσιονομικής λιτότητας.

⁶¹ Υπό την προϋπόθεση της αμοιβαιοποίησης του χρέους και της λογοδοσίας των κ-μ στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μέσω του ελέγχου και της εποπτείας των προϋπολογισμών αυτών από την τελευταία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

1. Αναστασάτος Τ. (2009), “Προς Ένα Νέο Ελληνικό Αναπτυξιακό Πρότυπο: Επενδύσεις και Εξωστρέφεια”, *Eurobank Research*, Οικονομία και Αγορές, Τόμος ΙΙΙ, Τεύχος 6.
2. Αργεΐτης Γ. (2012), *Χρεοκοπία και οικονομική κρίση*, Αλεξάνδρεια.
3. Αργεΐτης Γ., Δαφέρμος Γ., Νικολαΐδη Μ. (2011), *Κρίση δημόσιου χρέους. Αιτίες και προοπτικές*, Επιστημονική Έκθεση 4, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.
4. *Ελληνική Στατιστική Αρχή*, Δελτίο τύπου της 27/11/2015
5. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2010), “Euro area and IMF agreement on financial support programme for Greece”, ανακτηθέν από http://ec.europa.eu/economy_finance/articles/eu_economic_situation/2010-05-03-statement-commissioner-rehn-imf-on-greece_en.htm
6. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2011), Δελτίο τύπου D/11/7, “Principaux résultats et déclaration du sommet des chefs d'Etat ou de gouvernement de la zone Euro Bruxelles, le 27 octobre 2011” ανακτηθέν από http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-11-7_en.htm?locale=en
7. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2014), “The Second Economic Adjustment Programme for Greece Fourth Review – April 2014”, Occassional Papers 192, ανακτηθέν από http://www.efsf.europa.eu/attachments/ocp192_en.pdf
8. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2015), Δελτίο Τύπου της 20^{ης} Αυγούστου 2015, (IP/15/5512), “Η Επιτροπή υπογράφει τριετές πρόγραμμα στήριξης και σταθερότητας για την Ελλάδα του ΕΜΣ”, ανακτηθέν από http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5512_el.htm
9. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2016), “Financial Assistance to Greece”, ανακτηθέν από http://ec.europa.eu/economy_finance/assistance_eu_ms/greek_loan_facility/index_en.htm
10. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2015), *Προετοιμασία των επόμενων βημάτων για τη βελτίωση της οικονομικής διακυβέρνησης στη ζώνη του ευρώ*, Αναλυτικό υπόμνημα του Άτυπου Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 12^{ης} Φεβρουαρίου 2015.
11. Καραμανώλη Ε. (2014), “Υψηλός ο δείκτης διαφθοράς”, Η Καθημερινή
12. Η Καθημερινή (2015), “Νέο σπирάλ ύφεσης «βλέπει» η μεταποίηση”, ανακτηθέν από <http://www.kathimerini.gr/826013/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/neo-spiral-yfeshs-vlepei-h-metapoiish>
13. Κολεσίδης Γ. (2015), “Α. Ρακιντζής: Για να καταπολεμηθεί η διαφθορά απαιτείται πολιτική βούληση”, ΑΜΕ-ΑΠΕ
14. Λιαργκόβας Π. και Ρεπούσης Σ. (2011), *Κρίση, δανεισμός και χρεοκοπία-Ελληνικές και διεθνείς εμπειρίες*, Παπαζήσης.
15. Μιχοπούλου Σ. (2014), Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, *Κρίση χρέους, δημοσιονομική λιτότητα και οικονομική κρίση στην Ευρωζώνη*, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.
16. Μουρμούρας Ι. (2014), *Η διπλή κρίση*, τόμος Β, Γερμανός, σ.23-24
17. Μουρμούρας Ι. (2015), *Η διπλή κρίση Δημοσίου χρέους – Τραπεζών*, τόμος Α, Γερμανός
18. Μπαμπινιώτης Γ. (2015), “Τα Ελληνικά της πίκρας”, *Το ΒΗΜΑ*
19. ΟΔΔΗΧ, Δελτίο τύπου Σεπτεμβρίου 2015
20. Σημίτης Κ. (2012), *Ο εκτροχιασμός*, Πόλις.
21. *Τράπεζα της Ελλάδος* (2015), *Νομισματική Πολιτική 2014-2015*, Τράπεζα της Ελλάδος.
22. *Τράπεζα της Ελλάδος* (2010), *Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών της Ελλάδος: Αιτίες Ανισορροπιών και Προτάσεις Πολιτικής*, Τράπεζα της Ελλάδος.
23. *Τράπεζα της Ελλάδος* (2015), Δελτίο τύπου της 3/12/2015

24. Τράπεζα της Ελλάδος, *Εκθέσεις Διοικητή Τράπεζας της Ελλάδος*, διάφορα έτη, Τράπεζα της Ελλάδος
25. Υπουργείο Εξωτερικών (2010), “Η πορεία της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση” ανακτηθέν από <http://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/i-poreia-tis-elladas-stin-europaiki-enosi.html>
26. Υπουργείο Οικονομικών (2016), *Εισηγητική έκθεση Κρατικού Προϋπολογισμού*
27. Υπουργείο Οικονομικών της Γερμανίας (2016), “Chronology: Stabilisation of the Economic and Monetary Union” ανακτηθέν από <https://www.bundesfinanzministerium.de/Content/EN/Standardartikel/Topics/Europe/Articles/2010-06-04-Chronologie-Euro-Stabilisierung.html?view=renderPrint>
28. Fine B., Toporowski J, Wolf R., Παπαδημητρίου Δ., Δρουκόπουλος Δ. et al (2011) “Η κρίση της οικονομικής πολιτικής στην Ελλάδα” στο Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, *Οικονομική κρίση και Ελλάδα*, Gutenberg.
29. Χαρδούβελης Γκ. (2011), “Το χρονικό της διεθνούς και της συνακόλουθης ελληνικής και ευρωπαϊκής κρίσης: Αίτια, αντιδράσεις, επιπτώσεις, προοπτική, Από τη διεθνή κρίση στην κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας: Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον;”, Επιμέλεια Καραμούζης Ν., Χαρδούβελης Γκ., Λιβάνης.
30. Χριστοδουλάκης Ν. (2011), *Σώζεται ο Τιτανικός; Από το Μνημόνιο ξανά στην ανάπτυξη*, Πόλις.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

1. Blanchard O. and Leigh D. (2013) “Growth forecast errors and fiscal multipliers”, *IMF Working Paper 13/1*, Research Department, Washington, International Monetary Fund
2. Dimitriadou A. (2015), “Balance of Payments 2015”, *Eurobank Research*, Global Economic and market Outlook.
3. Dornbusch R., Fischer S. (1994), “*Macroeconomics 6th edition*”, McGraw Hill
4. Eichengreen B., Allen P., Evans G. (2015) “Escaping the Greek Debt Trap”, Bloomberg View, ανακτηθέν από <http://www.bloombergvew.com/articles/2015-07-27/escaping-the-greek-debt-trap>
5. Economist (2015), “The debt trap”, Buttonwood's notebook ανακτηθέν από <http://www.economist.com/news/finance-and-economics/21657414-developed-world-has-not-found-answer-its-debt-problem-debt-trap>
6. ESM (2015), *ESM/EFSF programs for Greece*, ESM Factsheet:, August ανακτηθέν από <http://www.esm.europa.eu/pdf/Greece%20factsheet.pdf>
7. International Monetary Fund (2012), *Fiscal Monitor: Balancing Fiscal Policy Risks*, IMF.
8. International Monetary Fund (2013), *Greece: Ex Post Evaluation of Exceptional Access under the 2010 Stand-By Arrangement*, IMF Country Report, No. 13/156
9. International Monetary Fund (2009), *Greece: 2009 Article IV Consultation* , IMF Country Report, No 9/244
10. International Monetary Fund (2015), *Greece Preliminary Draft Debt Sustainability Analysis*, IMF Country Report, No 15/165
11. International Monetary Fund (2015), *World Economic Outlook: Adjusting to lower commodities prices*, IMF.
12. Keynes J.M. (1936), *The General Theory of Employment, Interest and Money*, Cambridge: Macmillan and Cambridge University Press.
13. Krugman P. (2010), “Learning From Greece”, The New York Times
14. Malliaropoulos D. (2010), “How much the competitiveness of the Greek economy decline since EMU entry?”, *Economy and Markets*, Eurobank Research, Volume 5, Issue 4.
15. Minsky H. (1986), *Stabilizing an Unstable Economy*, New Haven: Yale University Press

16. Monocroussos P. (2015), “Draft Budget 2016, Estimating the recessionary impact of new austerity measures”, *Eurobank Global Markets Research*, Greece Macro Monitor.
17. Mylonas P., Magginas N., Alevizopoulou E., Gouveli A. (2015), “*Pre-emptive actions by the household and business sectors limit the recessionary impact of capital controls*”, *Greece Macro View*, NBG Economic Analysis Department, October
18. The World Economic Forum (2003), *Global Competitiveness Report 2002-2003*, The World Economic Forum. (Revised data)
19. The World Economic Forum (2009), *Global Competitiveness Report 2008-2009*, The World Economic Forum.
20. The World Economic Forum (2015), *Global Competitiveness Report 2014-2015*, The World Economic Forum.
21. Tsoukalis L. (2010), *We can't Go On Like This*. ELIAMEP Special Paper.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΕΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΧΡΕΟΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ 2002-2016 ΚΑΤΑ ESA 2010 (ΣΕ ΔΙΣ €)- ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΧΡΕΟΥΣ ΣΕ ΔΙΣ €- ΕΤΗΣΙΑ ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ % ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΧΡΕΟΥΣ

ΕΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΧΡΕΟΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ 2002-2016 ΚΑΤΑ ESA 2010 (ΣΕ ΔΙΣ €)														
2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
159,5	168,3	183,5	212,8	225,3	240	264,6	301	330,3	356	304,7	319,2	317,1	320,4	319,6
ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΧΡΕΟΥΣ ΣΕ ΔΙΣ €														
2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	8,8	15,2	29,3	12,5	14,7	24,6	36,4	29,3	25,7	-51,3	14,5	-2,1	3,3	-0,8
ΕΤΗΣΙΑ ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ % ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΧΡΕΟΥΣ														
2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	5,52%	9,03%	15,97%	5,87%	6,52%	10,25%	13,76%	9,73%	7,78%	-14,41%	4,76%	-0,66%	1,04%	-0,25%
Πηγή: Ameco Online														

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: ΠΡΟΣΩΡΙΝΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ 2000-2014

ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΠΛΗΡΩΜΩΝ

ΠΡΟΣΩΡΙΝΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ 2000-2014																
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
I	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝΙΓΩΝ (I.A + I.B + I.Γ + I.Δ)	-10.618,4 -10,62	-10.585,3 -10,59	-10.204,8 -10,20	-11.264,1 -11,26	-10.717,1 -10,72	-14.743,5 -14,74	-23.758,7 -23,76	-32.602,2 -32,60	-34.797,6 -34,80	-25.818,7 -25,82	-22.506,0 -22,51	-20.633,5 -20,63	-4.615,0 -4,62	1.088,5 1,09	1.592,9 1,59
I.A	ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ (I.A.1 - I.A.2)	-21.927,5	-21.610,9	-22.708,7	-22.643,5	-25.435,8	-27.558,9	-35.286,3	-41.499,2	-44.048,8	-30.767,3	-28.279,6	-27.229,1	-19.619,0	-17.229,4	-17.976,1
	ΙΣΟΖΥΓΙΟ καυσίμων	-2.986,7	-2.996,6	-3.505,0	-4.035,8	-4.511,1	-6.629,2	-8.761,3	-9.219,6	-12.154,6	-7.506,5	-8.627,2	-11.126,9	-10.220,0	-7.697,5	-7.546,0
	ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ χωρίς καύσιμα	-18.940,8	-18.614,3	-19.203,7	-18.607,7	-20.924,7	-20.929,7	-26.525,0	-32.279,6	-31.894,3	-23.170,8	-19.652,4	-16.102,1	-9.399,1	-9.531,9	-10.430,1
	ΙΣΟΖΥΓΙΟ πλοίων	0,0	0,0	434,5	136,3	136,6	-723,0	-3.390,5	-5.520,3	-4.705,0	-3.356,9	-3.621,3	-3.261,2	-1.042,6	-1.483,3	-2.173,1
	ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ χωρίς καύσιμα και πλοία	-18.940,8	-18.614,3	-19.638,2	-18.744,0	-21.060,3	-20.206,7	-23.134,5	-26.759,3	-27.189,3	-19.813,9	-16.031,1	-12.840,9	-8.356,4	-8.048,7	-8.256,9
I.A.1	Εξαγωγές αγαθών	11.098,6	11.545,4	10.433,6	11.113,6	12.653,3	14.200,9	16.154,3	17.445,5	19.812,9	15.318,0	17.081,5	20.230,6	22.020,6	22.534,8	23.647,5
	Καύσιμα	2.421,9	1.650,0	1.121,7	1.280,7	1.544,7	2.257,7	2.939,8	3.037,3	4.254,5	3.063,2	4.950,0	6.187,7	7.426,4	7.941,2	8.188,8
	Πλοία (πωλήσεις)	0,0	0,0	531,0	260,5	1.291,4	1.602,2	1.631,8	2.275,4	1.582,0	771,7	798,6	754,7	737,8	443,0	626,0
	Λοιπά αγαθά	8.676,8	9.895,4	8.780,9	9.572,4	9.817,2	10.341,0	11.582,7	12.132,8	13.976,5	11.483,1	11.332,9	13.288,2	13.856,5	14.150,7	14.832,7
I.A.2	Εισαγωγές αγαθών	33.026,1	33.156,3	33.142,3	33.757,1	38.089,0	41.759,8	51.440,6	58.944,8	63.861,7	46.085,3	45.361,0	47.459,6	41.639,7	39.764,2	41.623,6
	Καύσιμα	5.408,6	4.646,6	4.626,7	5.316,5	6.056,8	8.886,9	11.701,1	12.256,9	16.409,0	10.659,8	13.577,1	17.314,6	17.646,3	15.638,7	15.734,8
	Πλοία (αγορές)	0,0	0,0	96,5	124,2	1.155,8	2.325,2	5.022,3	7.795,7	6.288,9	4.128,6	4.419,9	4.015,9	1.780,4	1.926,2	2.799,2
	Λοιπά αγαθά	27.617,5	28.509,7	28.419,1	28.316,4	30.877,4	30.547,7	34.717,2	38.892,2	41.165,8	31.206,9	27.364,0	26.120,2	22.213,0	22.199,3	23.089,7
I.B	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (I.B.1 - I.B.2)	8.711,1	9.150,0	10.755,4	11.506,5	15.467,0	15.391,1	15.337,1	16.591,7	17.135,6	12.640,2	13.248,5	14.629,6	15.138,9	16.978,9	19.744,5
I.B.1	Εισπράξεις	20.977,0	22.075,9	21.131,4	21.430,3	26.742,5	27.253,5	28.364,1	31.337,3	34.066,2	26.983,3	28.477,8	28.609,2	27.526,4	27.959,5	31.034,9
	Ταξιδιωτικό	10.061,2	10.579,9	10.284,7	9.495,3	10.347,8	10.729,5	11.366,7	11.319,2	11.635,9	10.400,3	9.611,3	10.504,7	10.442,5	12.152,2	13.393,1
	Μεταφορές	8.640,6	9.113,3	8.523,4	9.689,8	13.307,0	13.871,4	14.324,7	16.939,3	19.188,3	13.562,2	15.418,4	14.096,6	13.287,4	12.089,9	13.183,1
	Λοιπές υπηρεσίες	2.275,2	2.382,7	2.323,3	2.365,3	3.087,7	2.652,6	2.682,7	3.078,9	3.242,0	3.030,9	3.448,1	4.007,9	3.796,5	3.717,4	4.458,7
I.B.2	Πληρωμές	12.266,0	12.925,8	10.376,1	9.923,9	11.275,5	11.862,4	13.027,0	14.745,6	16.930,6	14.343,2	15.229,4	13.979,6	12.387,4	10.980,6	11.290,4
	Ταξιδιωτικό	4.948,9	4.650,8	2.548,7	2.136,0	2.310,4	2.445,7	2.382,8	2.485,7	2.679,1	2.424,6	2.156,0	2.266,5	1.843,9	1.835,2	2.076,4
	Μεταφορές	4.458,3	5.351,0	5.029,7	4.923,6	5.728,2	6.237,7	6.991,3	7.771,3	9.316,0	7.073,4	8.155,4	7.234,4	6.328,0	5.553,0	5.252,5
	Λοιπές υπηρεσίες	2.858,8	2.924,1	2.797,7	2.864,3	3.236,9	3.179,0	3.652,9	4.488,6	4.935,5	4.845,1	4.917,9	4.478,7	4.215,5	3.592,4	3.961,4
I.Γ	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΩΝ (I.Γ.1 - I.Γ.2)	-955,3	-1.981,3	-2.073,4	-3.975,8	-4.377,4	-5.676,1	-7.209,4	-9.285,8	-10.643,0	-8.984,3	-7.673,8	-8.594,8	-1.566,4	-3.127,2	-2.894,2
I.Γ.1	Εισπράξεις	3.039,1	2.100,3	1.626,5	2.580,8	2.810,6	3.273,5	3.528,9	4.558,5	5.573,2	4.282,9	4.009,3	3.322,1	3.832,2	3.423,0	3.414,7
	Αμοιβές μισθοί	631,0	606,3	509,6	337,2	280,0	287,1	318,1	366,9	344,7	294,6	199,7	188,0	200,8	209,3	209,9
	Τόκοι, μερίσματα, κέρδη	2.408,1	1.494,0	1.116,9	2.243,6	2.530,6	2.986,4	3.210,8	4.191,7	5.228,5	3.988,3	3.809,6	3.134,1	3.631,4	3.213,7	3.204,8
I.Γ.2	Πληρωμές	3.994,3	4.081,6	3.699,9	6.556,6	7.188,0	8.949,6	10.738,3	13.844,3	16.216,2	13.267,2	11.683,1	11.916,9	5.398,6	6.550,2	6.308,9
	Αμοιβές μισθοί	272,0	280,9	240,4	169,9	188,9	219,8	280,7	332,6	410,1	411,9	377,6	470,0	468,0	453,0	491,7
	Τόκοι, μερίσματα, κέρδη	3.722,4	3.800,8	3.459,5	6.386,7	6.999,1	8.729,8	10.457,6	13.511,7	15.806,1	12.855,2	11.305,5	11.447,0	4.930,7	6.097,1	5.817,2
I.Δ	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΕΩΝ (I.Δ.1 - I.Δ.2)	3.553,3	3.856,9	3.822,0	3.848,7	3.629,0	3.100,4	3.399,9	1.591,1	2.758,6	1.292,6	198,9	560,8	1.431,5	4.466,2	2.718,7
I.Δ.1	Εισπράξεις	5.736,8	6.342,5	5.978,1	6.424,9	6.356,0	6.876,4	6.847,4	6.608,1	6.882,7	5.380,7	4.654,3	4.435,0	5.125,6	7.687,8	5.966,8
	Γενική Κυβέρνηση	3.126,0	3.797,5	3.808,9	4.147,6	4.080,3	4.615,5	4.462,4	4.361,2	4.678,8	3.527,9	3.188,5	3.254,9	4.080,2	6.410,6	4.857,7
	Λοιποί τομείς	2.610,8	2.544,8	2.169,3	2.277,3	2.275,7	2.261,0	2.385,0	2.246,9	2.203,9	1.852,8	1.466,8	1.180,1	1.065,4	1.277,3	1.109,0
I.Δ.2	Πληρωμές	2.183,3	2.485,5	2.156,2	2.576,2	2.727,0	3.776,0	3.447,5	5.017,0	4.124,1	4.088,1	4.455,4	3.874,2	3.694,1	3.221,6	3.248,1
	Γενική Κυβέρνηση	1.568,9	1.866,6	1.663,7	2.153,8	2.216,8	2.921,4	2.472,7	3.825,4	2.717,6	2.679,6	2.800,4	2.485,4	2.647,9	2.433,0	2.417,3
	Λοιποί τομείς	614,4	618,9	492,3	422,4	510,3	854,6	974,8	1.191,6	1.406,4	1.408,5	1.595,0	1.388,8	1.046,2	788,6	830,8
II	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΚΕΦΑΛΑΙΑΚΩΝ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΕΩΝ (II.1 - II.2)	2.246,0	2.416,0	1.633,5	1.239,4	2.386,1	2.048,6	3.041,3	4.332,3	4.090,8	2.017,4	2.071,5	2.671,8	2.327,6	3.040,8	2.510,6
II.1	Εισπράξεις	2.390,3	2.603,2	1.823,2	1.392,5	2.618,3	2.324,9	3.310,7	4.673,9	4.637,8	2.328,1	2.356,2	2.932,7	2.564,6	3.380,6	2.866,2
	Γενική Κυβέρνηση	2.250,3	2.177,3	1.649,3	1.227,4	2.463,9	2.137,1	3.116,5	4.401,4	4.241,9	2.133,2	2.239,3	2.798,5	2.486,0	3.298,9	2.789,8
	Λοιποί τομείς	140,1	425,9	174,0	165,1	154,4	187,8	194,2	272,4	395,9	194,9	116,9	134,2	78,6	81,7	76,4
II.2	Πληρωμές	144,4	187,2	189,9	153,1	232,2	276,3	269,5	341,6	547,0	310,7	284,7	260,8	237,1	339,8	355,6
	Γενική Κυβέρνηση	54,7	36,4	31,9	15,5	69,8	22,9	32,2	27,1	192,0	14,4	15,8	12,7	13,7	9,7	8,8

ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΠΛΗΡΩΜΩΝ

	Λοιποί τομείς	89,9	150,7	158,1	137,6	162,4	253,4	237,3	314,5	354,9	296,3	268,9	248,1	223,3	330,1	346,7
III	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝ/ΓΩΝ ΚΑΙ ΚΕΦΑΛΑΙΑΚΩΝ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΕΩΝ (I + II)	-8.372,4	-8.169,3	-8.571,3	-10.024,7	-8.331,0	-12.694,9	-20.717,4	-28.269,9	-30.706,8	-23.801,3	-20.434,5	-17.961,7	-2.287,5	4.129,3	4.103,5
IV	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΧΡΗΜ/ΚΩΝ ΣΥΝ/ΓΩΝ (IV.A+IV.B+IV.Γ+IV.Δ)	8.906,3	6.934,8	10.310,4	9.883,7	8.098,0	12.606,6	20.454,3	27.570,2	29.914,2	24.395,4	20.853,9	17.838,1	2.658,2	-3.299,5	-2.268,8
III.A	ΑΜΕΣΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ *	-1.116,2	1.087,6	-643,0	764,7	863,6	-679,0	1.044,4	-2.290,2	1.420,7	274,5	-927,0	-452,6	827,1	2.713,6	991,8
	Κατοίκων στο εξωτερικό	-2.319,0	-688,5	-696,3	-365,2	-828,8	-1.180,4	-3.224,4	-3.832,9	-1.650,4	-1.479,3	-1.176,2	-1.274,9	-527,3	591,5	-645,0
	Μη κατοίκων στην Ελλάδα	1.202,8	1.776,1	53,4	1.129,9	1.692,4	501,3	4.268,8	1.542,7	3.071,1	1.753,8	249,2	822,3	1.354,3	2.122,2	1.636,8
III.B	ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΙΟΥ *	9.107,5	9.464,8	10.937,8	12.334,0	13.727,5	7.322,6	8.115,4	17.441,7	16.428,0	22.663,8	-20.855,0	-19.778,3	-99.903,9	-6.583,1	-6.978,0
	Απαιτήσεις	-933,0	-514,7	-2.230,0	-8.737,9	-11.489,4	-18.459,7	-6.961,2	-16.351,1	-268,9	-8.973,0	13.278,7	4.139,0	-58.086,1	1.023,6	-8.910,1
	Υποχρεώσεις	10.040,5	9.979,5	13.167,8	21.071,8	25.216,9	25.782,3	15.076,6	33.792,8	16.696,9	31.636,8	-34.133,6	-23.917,3	-41.817,8	-7.606,7	1.932,1
III.Γ	ΛΟΙΠΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ *	-4.856,8	-9.794,6	1.998,6	-7.623,9	-9.104,1	5.914,0	11.518,5	12.740,6	12.094,6	1.563,1	42.538,8	38.050,0	101.744,1	677,0	4.173,5
	Απαιτήσεις	-1.060,8	-1.467,0	-7.481,9	-4.034,5	-6.215,7	-6.301,5	-5.851,0	-16.266,1	-27.823,3	-23.875,7	7.658,7	7.638,7	13.863,4	17.491,9	351,7
	Υποχρεώσεις	-3.796,2	-8.327,6	9.480,5	-3.589,4	-2.888,4	12.215,5	17.369,5	29.006,8	39.917,8	25.438,8	34.880,2	30.411,3	87.880,7	-16.814,9	3.821,8
	(Δάνεια Γενικής Κυβέρνησης)	-437,7	-2.809,7	-4.510,1	-2.618,4	-1.027,4	-447,0	-447,7	-2.341,7	-572,7	2.865,0	29.978,2	39.873,9	109.093,9	30.061,2	4.000,2
III.Δ	ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΑΘΕΣΙΜΩΝ **	5.771,7	6.177,0	-1.983,0	4.409,0	2.611,0	49,0	-224,0	-322,0	-29,0	-106,0	97,0	19,0	-9,0	-107,0	-456,0
V	ΤΑΚΤΟΠΟΙΗΤΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ (I + II + IV + V= 0)	-533,9	1.234,5	-1.739,0	141,0	233,0	88,3	263,1	699,7	792,6	-594,1	-419,4	123,6	-370,8	-829,8	-1.834,7
	ΥΨΟΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΑΘΕΣΙΜΩΝ ***	13.208	7.031	9.014	4.605	1.994	1.945	2.169	2.491	2.521	3.857	4.777	5.332	5.500	4.172	5.117

* (+) καθαρή εισροή (-) καθαρή εκροή

** (+) μείωση (-) αύξηση

*** Τα συναλλαγματικά διαθέσιμα, σύμφωνα με τον ορισμό της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, περιλαμβάνουν μόνο το νομισματικό χρυσό, τη "συναλλαγματική θέση" στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, τα "ειδικά τραπεζικά δικαιώματα" και τις απαιτήσεις της Τράπεζας της Ελλάδος σε ξένο νόμισμα έναντι κατοίκων χωρών εκτός της ζώνης του ευρώ. Αντίθετα, δεν περιλαμβάνουν τις απαιτήσεις σε ευρώ έναντι κατοίκων χωρών εκτός της ζώνης του ευρώ, τις απαιτήσεις σε συνάλλαγμα και σε ευρώ έναντι κατοίκων χωρών της ζώνης του ευρώ, και τη συμμετοχή της Τράπεζας της Ελλάδος στο κεφάλαιο και στα συναλλαγματικά διαθέσιμα της ΕΚΤ.

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Ποσά σε εκατ. ευρώ

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: ΤΙΜΕΣ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 2002-2016, ΣΤΑΘΜΙΣΜΕΝΕΣ ΜΕ ΤΟ ΕΤΟΣ ΒΑΣΗΣ 2010 ΣΕ ΔΙΣ € (ΟΥΓΔ-ΣΤΑΘΕΡΕΣ/ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΤΙΜΕΣ)- ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ Α.Ε.Π. ΣΕ ΔΙΣ €- ΕΤΗΣΙΑ ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ % ΜΕΤΑΒΟΛΗ Α.Ε.Π.- ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ 2002-2014 (ΣΕ ΔΙΣ €-ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΤΙΜΕΣ)- ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ Α.Ε.Π. ΣΕ ΔΙΣ €

ΤΙΜΕΣ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 2002-2016, ΣΤΑΘΜΙΣΜΕΝΕΣ ΜΕ ΤΟ ΕΤΟΣ ΒΑΣΗΣ 2010 ΣΕ ΔΙΣ € (ΟΥΓΔ-ΣΤΑΘΕΡΕΣ/ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΤΙΜΕΣ)															
2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
197,75	205,50	217,41	228,42	229,78	242,77	250,72	249,88	239,13	226,03	205,39	190,39	184,31	185,51	182,92	180,59
ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ Α.Ε.Π. ΣΕ ΔΙΣ €															
2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	7,76	11,91	11,00	1,37	12,99	7,95	-0,84	-10,75	-13,10	-20,64	-14,99	-6,09	1,21	-2,59	-2,33
2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ΕΤΗΣΙΑ ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ % ΜΕΤΑΒΟΛΗ Α.Ε.Π.															
	3,92%	5,79%	5,06%	0,60%	5,65%	3,27%	-0,34%	-4,30%	-5,48%	-9,13%	-7,30%	-3,20%	0,65%	-1,40%	-1,27%

Πηγή: Ameco Online

ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ 2002-2014 (ΣΕ ΔΙΣ €-ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΤΙΜΕΣ)														
2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
162,27	178,57	193,01	199,15	217,83	232,83	242,10	237,43	226,21	207,75	194,20	182,44	179,08	177,82	184,28
ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ Α.Ε.Π. ΣΕ ΔΙΣ €														
2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	16,30	14,44	6,14	18,68	15,00	9,27	-4,67	-11,22	-18,46	-13,55	-11,77	-3,36	-1,26	6,46
Πηγή: Ameco Online														

Πηγή: Ameco Online

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ Α.Ε.Π. ΣΕ ΔΙΣ € (ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΤΙΜΕΣ)- ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΧΡΕΟΥΣ ΣΕ ΔΙΣ €

ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ Α.Ε.Π. ΣΕ ΔΙΣ € (ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΤΙΜΕΣ)												
2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	16,30	14,44	6,14	18,68	15,00	9,27	-4,67	-11,22	-18,46	-13,55	-11,77	-3,36
ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΧΡΕΟΥΣ ΣΕ ΔΙΣ €												
2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	8,8	15,2	29,3	12,5	14,7	24,6	36,4	29,3	25,7	-51,3	14,5	-2,1
Πηγή: Ameco Online												

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ

ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ 2002-2014 (ΣΕ ΔΙΣ €)												
2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
-10.204,8	11.264,1	10.717,1	14.743,5	23.758,7	32.602,2	34.797,6	-25.818,7	-22.506,0	20.633,5	-4.615,0	1.088,5	1.592,9
-10,20	-11,26	-10,72	-14,74	-23,76	-32,60	-34,80	-25,82	-22,51	-20,63	-4,62	1,09	1,59

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Στατιστικά στοιχεία

ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ 2002-2014 ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ % ΤΟΥ Α.Ε.Π.												
2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
-6,29%	-6,31%	-5,55%	-7,40%	-10,91%	-14,00%	-14,37%	-10,87%	-9,95%	-9,93%	-2,38%	0,60%	0,89%

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος/Στατιστικά στοιχεία, Ameco Online

ΕΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΧΡΕΟΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ 2002-2014 ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΥΠΕΡΒΟΛΙΚΟΥ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ESA 2010 ΚΑΙ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟΥΣ ΟΡΙΣΜΟΥΣ (ΣΕ ΔΙΣ €)												
2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
159,5	168,3	183,5	212,8	225,3	240	264,6	301	330,3	356	304,7	319,2	317,1

Πηγή: Ameco Online

ΕΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΧΡΕΟΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ 2002-2014 ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΥΠΕΡΒΟΛΙΚΟΥ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ESA 2010 ΚΑΙ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟΥΣ ΟΡΙΣΜΟΥΣ (ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ % ΤΟΥ Α.Ε.Π.)												
2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
98,29%	94,25%	95,07%	106,85%	103,43%	103,08%	109,30%	126,77%	146,02%	171,36%	156,90%	174,96%	177,07%

Πηγή: Ameco Online

ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ (ΕΛΛΕΙΜΜΑ-ΠΛΕΟΝΑΣΜΑ) ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ % ΤΟΥ Α.Ε.Π.
[Στοιχεία εθνικών λογαριασμών-κριτήριο σύγκλισης]

2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
-4,7%	-5,6%	-7,5%	-5,2%	-5,7%	-6,5%	-9,8%	-15,6%	-11,1%	-10,2%	-8,7%	-12,3%	-3,5%

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ.

ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ 2002-2014 (ΣΕ ΔΙΣ €-ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΤΙΜΕΣ)

2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
162,27	178,57	193,01	199,15	217,83	232,83	242,10	237,43	226,21	207,75	194,20	182,44	179,08

Πηγή: Ameco Online

ΕΤΗΣΙΑ ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ % ΜΕΤΑΒΟΛΗ Α.Ε.Π. (ΣΤΑΘΕΡΕΣ/ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΤΙΜΕΣ)

2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
3,92%	5,79%	5,06%	0,60%	5,65%	3,27%	-0,34%	-4,30%	-5,48%	-9,13%	-7,30%	-3,20%	0,65%	-1,40%	-1,27%

Πηγή: Ameco Online

Ετήσια μεταβολή χρέους σε δις €

2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	8,8	15,2	29,3	12,5	14,7	24,6	36,4	29,3	25,7	-51,3	14,5	-2,1	3,3	-0,8

Ετήσια ποσοστιαία % μεταβολή χρέους

2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	5,52%	9,03%	15,97%	5,87%	6,52%	10,25%	13,76%	9,73%	7,78%	-14,41%	4,76%	-0,66%	1,04%	-0,25%

Πηγή: Ameco Online

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΧΙΟΝΟΣΤΙΒΑΔΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΧΡΕΟΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 2007-2017- ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΥΠΕΡΒΟΛΙΚΟΥ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΟΣ (ΒΑΣΕΙ ΤΟΥ ΠΡΟΤΥΠΟΥ ESA 2010) (ADGGI)

ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΧΙΟΝΟΣΤΙΒΑΔΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΧΡΕΟΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 2007-2017- ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΥΠΕΡΒΟΛΙΚΟΥ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΟΣ (ΒΑΣΕΙ ΤΟΥ ΠΡΟΤΥΠΟΥ ESA 2010) (ADGGI)										
2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
-2,092	0,8536	7,0916	12,306	20,6915	19,3277	13,5912	6,7566	8,9055	5,4362	-2,6593
Πηγή: Ameco Online										